

KÜLTÜR DÜNYASI

İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını da düşünmeli...

ATATÜRK

- Bedrettin TUNCEL..... Unesco Çalışmaları
Abdülkadir KARAHAN..... Fatih'in Şiir ve Fikir Cephesi
Suut Kemal YETKİN..... Raffaello
Selâhattin BATU..... Ankara Geceleri
Fazıl Hüsnü DAĞLARCA..... Benim Hiç Resmim Olmasa (Şiir)
Tevfik TANYOLAÇ..... Fen Kurbanlarımızı Anarken
Melâhat ÖZGÜ..... Friedrich Nietzsche
Lûtfi AY..... Palermo Konferansı
Behçet NECATİGİL..... Yalan Ses (Şiir)
Oktay AKBAL..... Filim Koptu
Salâh BİRSEL..... Günlük
François Le LIONNAIS İlim Kanseri Hakkında Bugün Neler Biliyor
François Le LIONNAIS..... Biz ve İlim Dünyası

UNESCO YAYINLARI

15 AGUSTOS 1954

Sayı: 8

KÜLTÜR DÜNYASI

Aylık Dergi

- İmtiyaz sahibi :** UNESCO Türkiye Millî Komisyonu,
273, Atatürk Bulvarı, Ankara. Tel. 25684.
- Mesul Müdür :** UNESCO Genel Sekreteri Vedit Uzgören.
- Yazı Kurulu :** Prof. Suut Kemal Yetkin, Prof. Bedrettin
Tuncel, Prof. Bedi Ziya Egemen, Adnan
Ötüken, Prof. Yavuz Abadan.
- Dergi Sekreteri :** Namık Katoglu.
- Cari Hesap :** Ankara, İş Bankası, Yenişehir Şubesi, 427 Dj.
- Basıldığı yer :** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

BİR ÇEKİLİŞTE

1.5 Milyon Lira tutarındaki 1954 ikramiye plânına ilâve olarak Türkiye İş Bankası 1 çekilişte 6000 altın veriyor. İş Bankasındaki hesabınızda daimi olarak en az 150 lira bulundurunuz.

Türkiye İş Bankası

paranızın... istikbalinizin emniyeti

KÜLTÜR DÜNYASI

UNESCO TÜRKİYE MİLLÎ KOMİSYONU TARAFINDAN
HER AYIN ONBEŞİNDE ÇIKARILIR DERGİ

15 Ağustos 1954

Sayı: 8

UNESCO ÇALIŞMALARI

Bedrettin TUNCEL

İkinci dünya savaşından sonra eğitim, bilim ve kültür alanlarında milletler arasında işbirliğini sağlamak, böylelikle barış fikrine hizmet etmek için 1946 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) sözleşmesini ilk imzalayan memleketler arasındayız. Dünya milletlerinin kültür yoluyla birbirlerini tanımaları, milletlerarası anlayış fikrinin yerleşip yayılması gibi değerli amaçlar güden böyle bir kurumun başarıyla çalışabilmesinin üye devletlerce alınacak tertiplere bağlı olduğu da bir gerçektir. Her memleketin bellibaşlı resmî, hususî eğitim, bilim ve kültür kurumları temsilcilerinin katıldıkları bir Millî Komisyon bu işbirliğini düzenlemek, gerçekleştirmek için düşünülmüş bir danışma organıdır. Türkiye, Unesco Sözleşmesini ilk imzalayan Devletlerden olduğu halde, böyle bir danışma organını ancak 1949 yılında kurabildiği için Unesco çalışmaları bakımından üç yıllık bir zaman kaybetmiştir. Bununla beraber bugün bu kurumun üyesi olan bir çok memleketlerin de bizim durumumuzda olduklarını, yani Millî Komisyonlarını geç kurduklarını hatırlatmak isteriz.

1949 da Maarif Vekâletine bağlı olarak kurulan Türkiye Millî Komisyonu, ilk yılını herhangi bir malî kaynaktan mahrum olarak geçirmiştir. Hükümetlerin bütçe yardımı olmadan Unesco gibi

hükümetlerarası bir kurumun Millî Komisyonunun çalışıp iş görmeyeceği de meydandadır. Bizim Komisyonumuz 1950 yılından beri hükümetten belli bir bütçe yardımı görüyor. O yıl onbeş bin lira olan bütçesi bugün elli bin liraya çıkarılmış bulunuyor.

Eğitim, bilim, kültür gibi çeşitli, dallı budaklı alanlarda milletlerarası bir kurumun kısa zamanda programını memleketimiz ölçüsünde gerçekleştirmenin güçlükleri üzerinde fazla durmıyacağız. Memleketimizin çeşitli eğitim, bilim ve kültür teşekküllerini başka yerlerdeki çalışmalarla yakından ilgilendirmek; okul öğreniminin nimetlerinden mahrum kalmış yurddaşlarımıza gerekli temel eğitimi vermek, daha doğrusu kara cahillikle savaşmak; Birleşmiş Milletlerin Teknik yardım programı çerçevesi içinde memleketimize faydalar sağlamak gibi ehemmiyetli işlere yardım etmek durumunda olan bir komisyonun çalışabilmesinin, her şeyden önce, malî imkânlarla bağlı bulunduğu açık bir gerçektir.

Kuruluşundan beri geçen devrede Unesco Türkiye Millî Komisyonu, hükümetin yardımlarıyla, programının bazı maddelerini gerçekleştirmiş, bazılarını da gerçekleştirme yoluna girmiştir. Üye devlet olarak, Unesco'ya her yıl ikiyüz bin lira ödüyoruz. Buna karşılık bu kurumdandan ne gibi faydalar elde ettiğimiz meselesi de üzerinde durulmaya değer.

İlkin şu noktayı belirtmek isteriz ki, bu parayı Birleşmiş Milletler ülküsüne bağlı bir memleket olarak, müşterek barış fikri uğrunda vermeyi kabul etmişiz. Verdiğimiz tam karşılığını almak bahis konusu değildir. Bugün üye devlet sayısı yetmiş ikiyi bulan Unesco'nun hür dünya milletleri arasında gerçekleştirmek istediği amaçlara erişebilmek için ihtiyacı olan bütçesi, üyelerinin ödedikleri yıllık aidata dayanıyor. Bu yıl on milyon dolara yaklaşan bütçesinin mühim bir kısmı bu kurumun Paris'teki merkez teşkilâtına harcanıyor. Dünyanın çeşitli bölgelerinde açılan ilmî işbirliği merkezleri giderleri, türlü meseleler üzerinde yapılan çok geniş yayımlar; her yıl tertiplenen kongre ve konferanslar; eğitim, bilim, kültür konuları üzerinde çalışan milletlerarası teşekküllere yapılan yardımlar bu bütçe ile karşılanıyor. Her yıl için tespit edilen programda tatbiki Unesco merkezine ve üye devletlere düşen maddeler var. Bunlardan Unesco merkezince başarılacak işlerin Genel Konferanslarda görüşülmesi sırasında birçok memleketlerin isteklerini kabul ettirmek için tatsız rekabet yarışlarına çıktıkları da çok görülmüştür. Memleketimiz bu çeşitten lüzumsuz gayretkeşliklere kapılmamıştır. Unesco ülküsüne, düşüncesine faydalı olmak için katıldığı bir kültür kurumunun umumi

programı içinde kendisine yapılan en ufak yardımı büyük memnurlukla karşılamıştır.

Temel Eğitim konusunda büyük başarılar elde etmiş olan Türkiye, 1951 yılında Paris'te toplanan Unesco Genel Konferansında, orta doğu bölgesinde açılmasına karar verilen milletlerarası Temel Eğitim Merkezi meselesi görüşülürken bu konuda bizde sarfedilen gayretleri açıkça belirttikten sonra, böyle bir merkezin çalışacağı yerin tespiti için ilgili bölge memleketlerinde etraflı incelemeler yapılmasını teklif etmiştik. Bu inceleme yazık ki, yapılmamış, daha doğrusu, yapılmışsa da üstünkörü yapılmıştır. Çünkü, biraz önce de belirttiğimiz gibi, birçok memleketler Unesco'da istek yarışına çıkarak orasını sadece verilenin alındığı, hattâ az verilip çok alındığı, bir yer olarak görmek gibi yanlış bir yola girmişlerdir.

Bizce böylesi bir anlayış, Birleşmiş Milletler ülküsüne yardımcı olamaz. Geçen sayımızda değer ve meziyetlerini belirttiğimiz yeni Genel Direktör Luther H. Evans'ın bu ince meseleyi dikkatle ele alacağından eminiz.

Unesco Türkiye Milli Komisyonunun başardığı işler üzerinde başka bir yazımızda duracağız.

FATİH'İN ŞİİR VE FİKİR CEPHESİ

II

FATİH'İN TASAVVUFÎ VE FELSEFÎ HÜVİYETİ

Abdülkadir KARAHAN

Fatih, fikir ve felsefe bakımından da eski edebiyatımızın belli geleneklerine bağlı olmakla beraber, bu bağlılık onda, bu geleneklerin alelâde bir tezahüründen, tamamiyle şahsiyetsiz bir devamından ibaret sayılamaz. Fatih'in şiirlerinde kendi ruh âleminin, kendi düşünce ikliminin pınarlariyle beslendiği sezilen öylesine samimî, içli, tabiî akışlara, havalara raslanır ki, bu duygu ve düşünce parıltılarını toptan taklit, gelenek, kopya damgasiyle damgalamak haksızlık olur. Ana çizgiler, görüş ufukları şüphesiz belli, sınırlanmış olmakla beraber, şair Avnî'nin gazellerinde sanatkarın gerçek sanatının, şahsiyetinin izleri de büsbütün silinmemiştir. Daha başka bir deyimle: varlığının kudretli akislerini klâsik edebiyatın dar, sıkı çerçevesi içinde de kısmen muhafazaya muktedir olabilmıştır.

Şiirlerine ve şiirlerinde geçen imalara dikkat edilirse, daha önce de temas edildiği gibi, o büyük mutasavvıf şairlerden Hâfız, Sadî ve Selman gibilerin fikren de tesiri altında olduğundan, tabiiyle tasavvufî, felsefî düşünce ve görüşlerinde bunların tesirleri açıktır. Sonra bir müslüman olmak itibariyle de her şeyden önce İslâmî esaslara vâkıftı. Hayatı boyunca ulema ile yakın dostluklar idame etmesi de, şeriat icaplarını, Kur'an, hadîs, fıkıh v.s. üzerindeki sohbetlerde musip rey ve mütalâada bulunacak derecede vukufu kavramış olması da başka bir noktadan kemaline yardım etmiştir. Ayrıca belâgattan tıbbâ kadar zamanının başkaca ilimleriyle de meşgul olmuştur.

Avnî'nin şiirlerindeki bazı beyitlerinden anlaşılıyor ki O, *Mutavvel*, *Muhtasar*, *Kanun* gibi ehemmiyetli kitapları cinas ve tevriye sanatlarında rahatça kullanacak derecede iyi tanımaktadır :

Dehânınun beyâmı muhtasardur

Mutavvel'dur sağında Muhtasar'lar

*

Işk derdine şifâ olmaz ise Kanun'da

Nâş-i dârü-yi lebün anı da derman eyler.

Fatih'in hususi kütüphanesine ait eserler arasında *Mutavvel* ve *Muhtasar* hâşiyesi ile *Kanun* nüshalarının bulunması ve Fatih devri müelliflerinden birçok kimsenin ilk ikisine şerh veya hâşiyeye vücud getirmeleri dikkati çeker.

*

1. Fatih'te şiir ve fikir cephesi önce tasavvufu ilgilidir. O da mutasavvıf şairler gibi bütün kademeleri ve şekilleriyle aşkı, sevgiliye varma yol ve imkânlarını şiirin gayesi, varılacak son merhale saymıştır. "Murâd" redifli bir gazelinde :

Vasf-i dilberdür hemîn bu dâr-i dünyadan murâd.

diyen Avnî, aynı gazelin sonunda şiir ve inşadan maksadın da "vasf-i dilber" olduğunu şakıtmaktadır :

Avnî dilber vasfidür çün şî'r-ü inşadan murâd.

Bu uğurda kendini küçümsemekte mahzur görmez. Sevgilinin huzuruna bir dilenci olarak kabulünü gönülden arzulamakta ve bunu cihan padişahlığına bile değişmemektedir :

Her zaman âşıklara varmak dev-i canana
güç
Arz-ı hal etmek gedâlar hazret-i sultan'a
güç

*
Benüm sen şah-ı mehr-rûya kul olmak
iledür fahrüm
Gedâ-vi dilber olmak yek cihanun padi-
şahından.

Bu eşi bulunmaz sevgili, kuşluk güneşi yüzlü bir ay, kölesi bile cihan sultanı olan ve yanaklarının güneşi felek güneşine nur saçan bir şahıdır :

Bir şaha kul oldum ki cihan ana gedâdur
Bir mâha tutuldum ki yüzi şems-i duhâdur.

Bu sebepledir ki "aşk yolunda toprak olmaktan da" korkusu yoktur :

Tarîk-i ışkda hâk olmadan bana ne bâk.

Hem nasıl? gönlü ah etmekten bile sakınıyor :

Şöyle hâkoldum ki ah etmeğe hafv eyler
gönül.

Sevgiliye kavuşmanın zaten başkaca yolu mu var ki?

Visâl-i yâr dilersen fenât ol Avnî.

Hem bu visal can pahasına değer :

Senün vaslın metâi can degermiş.

Bununla beraber vuslat şart ta değildir. Âşık cefaya, çevre razıdır. Ancak isteği unutulmamaktır :

Dimezem vuslat ümidile beni şâd eylegil
Râziyam cevri-ü cefâ kalmağ için yâd eylegil.

Hattâ aşk hastasına "ecel şerbeti" "derman" yerine geçer :

Hasta-i ışka ecel şerbeti dermane geçer.

Ülkelerin sultanı Fatih Mehmed, şair Avnî mahlâsı gölgesinde, dünya üzüntülerinden uzaklaşmak istediği vakit, bir aşk padişahı oluveriyor ve meyhane hisarına sığınıyor :

Leşker-i gam şah-ı ışka nice bulsun dest-res
Avnîyâ meyhane gibi bir hisarım varken.

"İlâhî şevkân hakikatleri ve maarifetleri ile dolu bulunan ârifin iç âlemini

temsil eden" bu ihtirastan uzak köşede zamanın elemelerini ancak aşk şarabının arkadaşlığı unutturabilir :

Melâl-i devri gönülden refik-i mey giderir.

Dünya bir "dârü-l-hâdis"dir. Bu hâdiseler, dağdağalar diyarında, meyhaneden daha emin bir yer olmadığına göre, çeşitli nefsanî râşeler, beşerî ihtirastarın hücumu karşısında en iyi sığınak ancak orası olabilir :

Bu dârül hâdisi içre nice gün durmağ
olursa

Hemen yeğdür ki Avnî idesün meyhaneyi
me'men.

Orda müşşid-i kâmil olan "pir-i mugan"ın sunduğu aşk şarabı ile arınacak, öylesine ki, ne keder, ne zevkle ilişiği olmıyan ruhanî bir iklimde, inziva içinde, sâlik olgunlaşacaktır :

Ey pîr-i deyr ehl-i harabatı mahrem it
Keşf eyle bâde sırrını terk it behaneyi

*
Meşreb-i âyinesi olsa mükedder zevkten
Avnîyâ itmez müride fâide irşadlar.

Bundan dolaydır ki, o da bu atmosferden habersiz yaşıyan zâhîde, ham sofuya, çatmakta tereddüt göstermez :

Yüzüne âşık olan münkir imiş dostum
Zâhidin gönlünde yokdur nür-i iman varsa

*
Ne denlü zühd-i riya hâletini göstersen
Tasavvur eyleme sūfî ki eyleyem tasdik.

Zâhit için hayal gayesi olan Cennet, mutasavvıflar nazarında mevkiini "Cemal-i ilâhî"ye terketmiştir. Bu tecelli çoğu zaman âşıkın kalbinde tecelli eyler. Nazargâh-i ilâhî orasıdır :

Mir'ât-i dil cemâline âyinedârdur.

Bütün bunlara rağmen Fatih'in tam mânasiyle mutasavvıf şair olduğu iddia edilmemek gerek. Tasavvufu iyi anlamış olduğunu, zaman zaman fikren benimlediğini belirtmekle yetinmek daha uygundur.

2. Fatih'in şiirlerinde felsefî görüş,

çağdaşlarında olduğu gibi, İslâmî esaslara dayanmaktadır. Tasavvufun ayrılıp yaşanan hayata, serbest sayılabilecek düşünce ufuklarına doğru açıldığı vakitlerde de yine tasavvuf ve İslâmiyetin şeriat akîdeleri, iki kanat gibi, uçuşunu sağlar. Ancak hareket istikametini ekseriya kendisi tayin ediyor gibidir. Bu zamanlarda O, hayata bakınca, sonunun ölümlülüğünden ürperir. Madem ki hayat fânidir, ecel bütün çekişmeleri ortadan silip süpürecek. O halde bu kuru kavgalardan ne beklenir?

*Çün ecel sulh itdürür ahir nizâi kaldurur
Pes nedür dünyâ için bu kuru gavgadan
murâd.*

Dünyada rahat yüzü görülmez. “Dünya gülünde huzur ve rahat kokusu bile yok, hemen başağrıları başlar” :

*Gül-i dünyâda yokdur bûy-i rahat
Hemen Avnî irişür derd-i serler.*

Ama buna rağmen hayatı sevmek, yaşamak gerek. Kendi kendisiyle bütün bu telâkkilerin altında gizlenen bir iç mücadelesinde bulunduğunu sezmemek müşkildir. Kıtalara hâkim olmak kudret ve iradesini taşıyan bir ruhun tamamıyla derviş-meşrep, derya-dil olması nasıl mümkün olur? O, içindeki fırtınaları, arzuları büsbütün yok etmeğe nasıl muvaffak olabilir? Günlük yaşamının kendine has zevk, safa ve saadetini tamamile öldürmek elde midir ki? İşte arasına bu nadiren ucu Epikürcülüğe kadar uzanır gözüken— rahat, arzulu, eğlenceli, zevkli yaşamak şevkini de Avnî'nin gazellerinde bulmaktayız :

*Bahar oldu vü güller açıldı ey sâki
Kad.h getir ki bu fasl eyler iktizâ-yi şarab*

*

*Sâkiyâ mey vir ki bir gün lâle-zâr elden
gider
Çün irür fasl-ı hazan bağ-u bahar elden
gider.*

Baharın ılık ve çiçekli günlerinde bu şarap içme arzusu daha da gelişir. Onun yanbaşında şu fânî dünyanın dilberlerine de bağlanmak, o gümüş tenlileri de bir gece olsun sarıp, soyup sarmalamak ne güzeldir!

*Yarım ağız kime bendem dise ol şâh-ı
cemâl
Sanasın amî bütün âleme sultan eyler*

*

*Geydürür canına zevk ile safa hullelerin
Her kim ol sîm-teni bir gece uryan eyler.*

Nihayet, her insan gibi, şair padişah da bir çok günahlar işlemiştir. Canab-ı Hak, Rahman'dır. Ondan ümit kesilmez. Bize İstanbul'u armağan eden Ebü'l-Feth ve'l-megaziyi de bağışlar :

*Her ne denlü cürmüne hadd ü nihayet yoğsa
Avnîyâ kat eyleme sen avn-i Rahman'dan
ümid.*

“Avn” ve “Avnî” arasındaki münasebet de dikkate değer. Fatih öyle seziyor ki, “Avnî” mahlâsını bir tesadüf eseri olarak seçmemiştir. O da Mehmed b. Süleyman Fuzulî'nin mahlâs seçerken yaptığı tarzda düşünüp taşınmış, kendisine en uygun düşeni bulmak istemiş olacaktır. Gazellerindeki makta beyitlerinin umumî havası ve tarihlerde tafsilâtına raslanan kahraman asker ve diplomat şahsiyetinin hususiyetleri de bunu teyit edecek durumdadır. Lûgatler “zahîr ve mededkâr” mânasına gelen “avn” kelimesinin “avnî” şeklinin “gigantesque, colossal” anlamında olduğuna da işaret ederler ki, burada da Fatih'in ruh ve felsefesinin bir tezahürü aranabilir. O, bu mahlâs ile hem Allah'tan daima yardım ve müzaheret beklemiş, hem de muhteşem, kudretli bir insan olmak azim ve iradesini, şahsiyetinde olduğu gibi, şiirlerinde de aksettirmiştir.

R A F F A E L L O

Suut Kemal YETKİN

Raffaello 28 Mart 1483'de Urbino'da doğmuş, 6 Nisan 1520'de Roma'da ölmüştür. Babası Giovanni Santi adında bir ressamdı. İlk resim derslerini ondan almıştır. Babasının ölümünden sonra, 17 yaşında Perugia'ya gider, orada Peruguino'nun atelyesinde beş yıl kadar çalışır. 1504'den 1508'e kadar Floransa'da çalışan Raffaello, Bramante'nin teklifi üzerine, ikinci Julius tarafından Roma'ya çağırılır, ölümüne kadar orada kalır. İşte sanatçının dış hayatı bundan ibarettir. Gerisi, 37 yıllık bir ömür içinde, sanatta zirvelere yükselişinin tarihidir.

Raffaello, yorulmak bilmeyen, durmadan araştıran bir ressamdı. Onun seyahat albümleri bunun açık delilleridir.

Fra Bartolommeo ile tanışır, Peruguino'nun yabancısı olduğu, kompozisyonundaki figürleri birbirine bağlamayı, onları mekân içinde ahenkleştirmeyi ondan öğrenir. Bu devir onun madonnalar yaptığı devirdir. *Grandük Meryemi* (Pitti sarayı), *Orleans Meryemi* (Chantilly müzesi), *Sakaklı Meryem* (Uffici), *Güzel bahçıvan kız* (Louvre), onun elinden çıkmıştır.

Raffaello'nun çok tanınmış madonnalarından biri Grandük Madonnasıdır. Eserin bu suretle adlandırılması, bir Grandük tarafından satın alınmış olması idi. Bu zat, bu tabloyu her şeyden çok severmiş, okadar ki yolculukta bile yanından ayırmazmış. Raffaello'nun tanınmış meryemlerinden bir başkası da *Sandalyalı Meryem*'dir. Bu tablo bir Tondo'dur. Tondo, yuvarlak resme derler. Anlattıklarına göre ressam, bir gün kirlarda dolaşırken, kucağında çocuğu, kapisinin önünde oturan bir anneye ras-

lamış. Bu güzel manzaranın resmini yapmak arzusuna dayanamamış. Sağına bakmış, soluna bakmış, üzerine resim yapacak bir şey aramış, nihayet bir çöplük yığını içinde, yuvarlak bir fiçı kapağı bularak üzerine kurşun kalemle genç anne ile çocuğunun resmini çizivermiş. Atelyesine dönünce fiçinin kapağı gibi yuvarlak bir tablo, bir tondo vücuda getirmiş.

Raffaello 1508'de Roma'ya geldiği zaman, arkasında yalnız birbirinden güzel madonnalar değil, bir çok portreler de bırakmıştı. Ama onun en güzel portreleri, en büyük duvar resimleri Roma'da dünyaya gelmiştir.

Raffaello, bir sanat merkezi olan ebedî şehirde Vatikan sarayının salonlarını resimlerle süslemekte olan Peruguino, Signorelli ve Sodoma ile beraber çalışmaya koyulur. Ama ikinci Julius, onun resimlerini görünce yeni bir güzelliğin dünyaya geldiğini anlamakta gecikmez. Yalnız Raffaello'yu sarayında alıkoarak diğer bütün ressamları uzaklaştırır.

Onun Vatikan'da yapmış olduğu ilk büyük resimler İmza Odası (Camera della signatura) denilen salonun duvarlarında bulunmaktadır. Bu oda Vatikan'ın kütüphanesi olduğu için sanatçı, insanlığın gelişmesini göstermek istemiş, bu maksatla da duvarları ilâhiyat, felsefe, sanat ve hukuk olmak üzere dört temsilî resimle süslemiştir. İlâhiyat ile felsefe bu resimlerden en çok tanınmış olanlardır. Raffaello'nun sanatı bu eserlerde en yüksek zirvesine varmıştır. Bu oda, Sisisna kilisesinden sonra dünyanın tanıdığı en büyük âbidesidir. Ressam burada tam dört yıl çalışmış, üç asırlık araştırmaların neticelerini hülâsa etmiştir.

Atina Mektebi

Raffaello, İmza Odası'nın temsili resimlerini bitirdikten sonra Eliodoro'nun Odası (Camera d'Eliodoro) adını taşıyan bir başka odayı da tarihî resimlerle süslemiştir. Onun mekân duygusunu, figürleri düzenlemek, telkin edilen mekân içinde her figürü kendi karakteri ile yerine koymak sanatını izah için kısaca *Atina Mektebi* üzerinde duralım.

Büyük bir mimarî içinde filozoflar toplanmış. Resmin tam ortasında Yunan felsefesinin iki büyük üstadı, Eflâtun ile Aristo. Her ikisi de ayakta, tartışıyorlar. İdealist felsefenin kurucusu, parmağı ile yukarıya işaret ediyor; realist felsefenin temsilcisi Aristo, eli ile yeri gös-

teriyor. Etrafta dinleyiciler. Solda Sokrates birkaç kişi ile konuşuyor. Diogenes merdivenlere uzanmış yatıyor. Aşağıda, resmin sağ tarafında, Eukleides, matematikçiler topluluğu içinde, yerde duran bir levhanın üzerinde bir hendese dâvasını çözmekle meşgul. Biraz ötede, ellerinde küreler bulunan astronomlar görülüyor. Resmin sol tarafında bir çocuk, Pythagoras'ın önünde, üzerinde musiki notalarının bulunduğu bir notayı tutuyor. Pythagoras da dizine dayalı bulunan bir kitaba yazı yazmaktadır. Resimdeki filozoflar, merdivenin üstünde, manevî ilimlerin; altında Tabii ilimlerin temsilcileri olmak üzere guruplara ayrılmış

bulunuyorlar. Bu resimde mekâna, eski Yunan mimarisinin özelliği olan bir büyüklük ve sükûn hâkimdir. Geniş kemerlerle insanların başları üzerinde yükselen bu mimarinin sessizliği, aşağıdaki insanların hareketiyle bir tezaad teşkil ediyor. Ama onları ezmiyor, aksine belirtmeye yarıyor.

Resmin ortasında bulunan esas şahısların yani Eflâtun ile Aristo'nun geride, gözden kaybolmaması için, merdiven motifinden faydalanılmıştır. Aynı maksatla, arka plânlarda kalan esas figürlerin müphem kalmaması için de hareket geriye doğru gidildikçe azalıyor. Böylelikle öndeki guruplara hâkim olan eğriler arka plânda sükûn içinde, yukarıdan aşağıya inen dik çizgilere tahavvül ediyor.

Sanatkâr, Roma'da büyük eserlerine çalışırken, Floransa'da olduğu gibi yine portreler ve Meryem'ler yapmağa devam etmiştir. Bunlar arasında ikinci Julius'un, onuncu Leon'un, Balthazar Castaglione'nin portreleri ile Sistina Madonnası bilhassa dikkate değer.

Raffaello tabiatta sanatı zirvelere çıkararak şeyi arar. Dinlendiren renklerle güzel ve genç kızlar, Cennetten kopmuş manzaralar sevdiği konulardır. Eserlerinde bir Michelangelo'da görülen dramatik "tema"lar yoktur. Onlarda kasırgalarla sarsılan muztarip ve karanlık bir ruhun ifadesini aramayın. Bu durgun

ruhun iki ana vasfı sadelik ve samimiliktir. Raffaello'nun renk ve çizgilerinden bir iyisemserlik yükselir. Musiki sanatında ona bir eş aramak gerekirse Mozart gösterilebilir. Her ikisinde de aynı hafiflik, aynı sevinç, aynı âhenk görülür. 37 yaşında öldüğüne göre, Michelangelo'nun yarı hayatını bile yaşamamıştır. Ama değerce onunkine eşit, sayıca daha üstün eserler vermiştir. Haftada en az bir tablo yapmış olan sanatkârın, öğrencilerinden faydalandığı muhakkaktır. Ama figürlerin başlarını daima kendisi yapmıştır. Elbiseleri, elleri, ikinci derecedeki kısımları da öğrencilerine bırakmıştır.

Raffaello'nun sık sık tekrarladığı sözlerden biri şu imiş: "Ressam, eşyayı tabiatın yaptığı gibi değil, yapması gerektiği gibi göstermelidir.", Sanatkârın bu sözleri ile eserleri kıyaslanırsa aralarında tam bir uygunluk olduğu görülür. Onun fırçasının değdiği her şey, çirkinse çirkinliğini kaybediyor, güzelse bir kat daha güzelleşiyordu. Her şeye düzen veren, icatta tükenmek bilmeyen Raffaello, sendeki eşsiz üstünlüğü, resim tekniğindeki erişilmez ustalığı ile dünyanın en büyük sanatkârlarından biridir.

Hayatının baharında öldüğü zaman bütün Roma yas tuttu. Tabiatla yarışan sanatkârın mezar taşında şunlar yazılıdır:

"Hayatta iken, tabiat, o beni geride bırakacak diye korkardı. Öldükten sonra da, ben onunla öleceğim diye korktu."

ANKARA GECELERİ

Selâhattin BATU

Ankara'nın kalabalık bahçeleri dışında, kuytulara gizlenmiş, sessiz geceleri de vardır. Bu geceler akşam kıvıllığı birden çekilince, dere içlerindeki yamaçlara inen bağ yollarında beliriverir. Yollar, insanı bozkırla ilgisi yokmuş gibi gözükür çalılar, yabani güller, yaban asmalarıyla dokunmuş, loş, hattâ karanlık bir iklim içinden geçirir; yeşilliklerle kaplı, taşlık dere kıyılarına götürür. İki yanından sarkan dallar yüzünüze, omuzlarınıza dokunmaktadır. Başınızı eğerek, bozkırdan başka bir dünyaya doğru yürürsünüz. Sağınızda solunuzda sanki kimse görmeden dikilmiş, yetiştirilmiş, kuytucuk bağlar vardır. Şuraya, buraya, dalları yere değen zerdali, kayısı ağaçları, vişneler, kirazlar serpiştirilmiş; yıldız parıltıları yahut ay ışıkları içinde, hepsi kendi âleminde, susarlar. Kır otlarından mis kokuları gelir. Ağustos böcekleri durmadan ötüşür. Daracık bir patikadan bir düş gibi, bir gölge gibi akar gidersiz.

Şu bağın eteciğindeki iğdelik ne güzel bir köşe: iki yamacın birleştiği, çukurca bir yeri doldurmuştur. Uzaktan gümüşle dolu bir havuza benzer. Hele ayışıklı gecelerde, pırıl pırıl, yumuşacık dallarıyla insanı kendine çağırır. Onu görünce koşmak istersiniz, öyle çekici bir yerdir. Yanına varınca gölgelerle dolu bir sessizlik size kucağını açar; bir kaya çıkıntısı yahut kuru otlarla örtülü bir tümsek üstüne oturur, Ankara'nın en güzel gecelerinden birini yaşarsınız.

İğdelerin keskin, bayıltıcı bir kokusu vardır. Antakya bahçelerindeki baygın kokuları aratmaz insana. Dallara gizlenmiş, görünmeyen dudakların üflediği altın tozları gibi yüzünüze serpilir, gözünüzü, gönlünüzü doldurur. Uzun, ince-

cik diller gibi uzanan bu gümüş yapraklar arasında altın gibi sarı çiçekler parıldar. Ama bu tatlı kokuyu onların dağıttığını ummazsınız. Elleriniz o yumuşacık, altın kabarcıkları okşamak ister.

Ankara'nın bu kuytu geceleri, onun amansız gündüzlerini tanıyan, bayıltıcı güneşinden bezenler için ne büyük bir sürprizdir. İnsan kendini bir daha başka bir iklimde bulur. Meselâ Sorento'nun koya uzanan bir vadisinde, Capri'nin limon bahçeleri çok uzağınızda değildir. Sevilla'daki fıstık çamları işte şuracıkta. Şu kavaklar, bahçelerin bir köşesini sessizleştiren nazlı selvilerdir. İklim güneyden, adalardan bir parça, bu dallar, ağaçlar Akdeniz florasından bir demet gibi... İnsan bir yaz gecesi bu ağaçlardan daha güzel nasıl bir düş görebilir? Hattâ burası güneyden çok daha güzel. Çünkü hemen yanbaşınızda bir başka iklim daha vardır. Bozkırın güzellikleriyle dizdizesiniz; on adım ötede bozkırı bulabilirsiniz.

Bozkır deyip geçmeyin. Akşamları Ankara'yı çevreleyen ihtiyar dağlar sümbül renklerine bulanınca, tatlı şarap rengi bir kıvıllık vadilere doğru akınca, bir Seyittgazi, Elmadag, ötede Keçiören, Etlik sırtları arasında batıya doğru bir ışık deresi deniz gibi yayılmaya başlayınca bozkıra doyum olmaz. Burada çoğu akşamlar güneyi, deniz memleketlerini aramazsınız. Denize gitseniz buraları arayacağınızı bilirsiniz.

İnsan bu düş içinde zamanı unuttur. İğde dallarından birini koparmış kokuyorsunuz, ama farkında mısınız? kulağınıza uzaktan tatlı tatlı çingirak sesleri gelir. Az önce yürüdüğünüz yollardan bir kervan geçer. Katırları, develeri gül denkleleriyle, ağır kumaşlarla, ipek halı-

larla mı yüklemişler? Bu kervan Hazer kıyılarından, Keşmir'den, Buhara'dan mı gelir? Bir zaman kıtalararası yollardan biri buralara da bir kol verirmiş. Bu çingirak sesleri sanki o çağdan gelir. Ama niçin bu kadar gecikmiş? Tâ bu geceye kalmışlar?

Bu gördüğün tehlikeli bir düştür; yavaş yavaş yerinden kalkar. kendine yeni bir yol ararsın. İşte pencereleri gölgelerle dolu bir bağ evi: hafiflemiş, değişmiş, ay ışığında yüzüverecek sanki. Sıcak kırmızıya boyanmış pencere kanatları ardına kadar açık. İki ihtiyar akasya, büyük bahçe kapısının iki yanında nöbet bekliyor. Kara, demir çıkırığı ile Ankara taşından bir kuyu bileziği zerdalilerin altında unutulmuş. Şöyle kimse görmeden yaklaşsanız, bir kova su çekseniz, ay ışığı ile karışık, avuç avuç yüzünüze serpseniz, insanın içinden öyle gelir. Duvarın dibine sıralanmış karanfiller pırl pırl başlarını uzatmış, size sokul-

mak istiyorlar. Hafif bir meltem esince kokuları ne tatlı...

Bu hayal âlemi sabaha kadar sürebilir. İsterseniz bağ kütükleri arasına uzanır, salkımlar içinden bembeyaz gökyüzünü seyredersiniz. Bütün bir geceyi bu perspektiften yaşamak bir ömre değer; uykuların en güzelinden daha güzeldir, düşlerden bile güzel. İsterseniz biraz daha ağaçlıklarda dolaşır, dünyayı, yıldızları, Allah'ı düşünürsünüz.

Sonra odanıza çıkacaksınız: avuçlarınızda mutlaka biraz ay ışığı kalmıştır. İğdelerden, kuru kır çiçeklerinden, karanfillerden birazcık koku mutlaka peşinizden gelmiştir. Gördüğünüz düştüden bir şeyler gözlerinizde hâlâ parıldar; kulağınızda ipek, gül denkleleriyle yüklü kervanların çingirak sesleri yankılanır. Ay ışığını örtünür, yatağınıza uzanırsınız.

Ankara'da böyle geceler geçirmek az devlet midir?

BENİM HIÇ RESMİM OLMASA

*Benim hiç resmim olmasa
Olmasa da görünsem
Hep düşüncelerde
Yazıca hep*

*Tutmasa beni siyah beyaz
Dağın taşın ulu yokluğunda
Devretsem
Günle birlik*

*Bir gece yarısı
Uyurken
Hastalar çocuklar ölümler kızlar
Yemese beni ışık*

*Benim hiç resmim olmasa
Yürüsem
Yürüsem
Son insanlara kadar*

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

FEN KURBANLARIMIZI ANARKEN

Tevfik TANYOLAÇ

Zamanın bütün yıkıcı şartlarına aldırmandan ayakta duran sanat eserlerini hep görmüşüzdür: devirler geçtikçe yüzyıllar vücutlarından parçalar koparır, onları yok etmeye çalışır. Fakat onlar yine o kudretli varlıklarını muhafaza ederler. Çünkü taşa, demirde, renk ve seste dile gelen, yürekleri sevgi dolu ölümsüzdür. Ankara'nın caddelerini, Etnografya müzesinin yolunu süsleyen arslan heykelleri, dediklerimin küçük birer örneğidir. Bu eriyen, fakat niteliklerden bir şey kaybetmeyen heykeller bana adlı adsız kahramanları hatırlatır:

*kardan değil mermerden yaratılmış bir arslan
Ezmiş altında onu binip sırtına zaman
Rüzgârın ak buluttan işlediği hayeldir,*

Toplumun madde ve ruh sağlığı, kemali için çalışan, dövüşen, cehaletle —kelimenin geniş mânasiyle— her türlü taassupla güreşen insanlar, kendi milletlerinin olduğu kadar bütün insanlığın da malı ve şerefidirler. Türk olan büyük hekim ve filozof İbni Sina'yı, bu devirde bile az bulunur bir hürriyet havası içinde Konya'da ölmez eserler veren Mevlâna'yı şark milletleri paylaşamazlar: bu, Doğuda olduğu gibi Batıda da böyledir.

Fikir hürriyetini temsil edip bu yolda işkence içinde can verenler Doğuda ve Batıda ne kadar çoktur. Bu idealistlerden kalemin ucuna geliveren iki ad: Nesimî ve 38 yaşında, 787 yıl önce, canına kıyılan maktul şeyh adlı şair ve filozof. Bu sonucusu bir eserinde bakınız ne diyor: "...Asırların en kötüsü: içtihat kapılarının kapandığı, fikir hareketlerinin durakladığı, keşif ve ilham ışıklarının söndüğü, müşahede yollarının tıkanıdığı asırlardır". İnsan bu satırlara göz gezdirirken Birleşmiş Milletler anayasasını tekrarladığını görür. Başka bir deyimle, bu yasanın ruhu bu satırların içindedir. Ne garip tesadüftür ki Şehabettin taassubun elinde Halep'te kurban edilirken, ondan sonra da içli nefeslerini zevkle dinlediğimiz büyük şair Nesimî de yine Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür. Adlarını bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün bu kahramanlar, insanlığa istikamet gösteren ve sönmeyen meşalelerdir. Aydınlatma alanları ama büyük, ama küçük, fakat meşaledirler.

Her çalışma alanında boy vermiş kahramanlarımız vardır. Gerçi onların ne övülmeye, ne de övünmeye ihtiyaçları var, çünkü onlar, tıpkı bir bal arısı gibi çevrelerine bal sunmak için doğmuşlardır. Bu bal yetsin yetmesin, bunu yapmaya mecburdurlar, vazifeleri budur. Bunun için dün-

yaya gelmişlerdir. Onların gözünde hayatın başka mânası da yoktur. Ölümden korkmazlar. Her seven, inanan insan da çalışkan ve cesurdur. Böyeleri ölümden, başladıkları işi yarıda bıraktıran bir münasebetsiz diye çekinirler. Fakat ümit, kulaklarına tatlı tatlı fısıldar: "Arkadan yetişenler dâvayı sürdürür." İnsanlık tarihinin her devrinde canlılığını isbat etmiş olan milletimizin çocuklarına kahramanlığın bilim ve fen alanlarında çalışıp ad bırakanları da tanıtmayı ihmal etmemek, arkada kalanlara ödenmesi gerekli bir borçtur. Bu havayı daima temiz, teneffüs edilir bir halde saf ve diri tutmak kemal yolcularımız ve geleceğimiz için şarttır.

Maarif Vekâletinin, geç te olsa, lise ders programlarına kattığı *Sağlık Bilgisi ve Koruyucu Hekimlik* kitabını yazmaya karar verdiğim zaman, yukarıda kısaca sıraladığım düşünceler bana hâkimdi. Zaten ben de o kitapçığı bu sevgiyi vermeye için, sevğiden aldığım cesaretle yazabildim. Bu dersin ele aldığı konuların çeşitli olması gerekiyordu: bunları geniş mânada fert ve toplum sağlığı diye özelleştirebiliriz. Bu da aşağılık duygusuyla mücadeleyi, iradeyi, ahlâkı, toplum sevgisini, özgeciliği vermeye, geliştirmeye çok elverişliydi. Bir öğretmen olarak bunlardan —kaderimce— faydalanmak, çocuklarımıza küçük bir hizmette bulunmak mümkündü. Bu eser bir ihtiyacı karşılamış olacak ki, onu yayımladıktan sonra yetkili kalemle: meslek arkadaşlarımdan gördüğüm teşvik ömrümün değerli, unutulmaz hatıraları arasında kalacak.

Sırası geldikçe bu konularla ilgili bilim ve fen adamlarımızı, bu yolda kurbanlarımızı, bu sessiz kahramanlarımızın örnek hayatlarını çocuklarımıza tanıtmak gerekiyordu. İşe Gülhane intanivesinin bakteriyoloji laboratuvarında resmi asılı olan rahmetli Hilmi Tuna'dan başladım. İkinci dünya savaşında lekeli humma Almanya, Polonya ve Rusya'yı kaplıyarak yurdumuza sokulmuştu. Halk ve ordu için aşı lazımdı. Aşığı hazırlamak işi henüz başarılması güç bir yenilikti. Aşı hazırlama laboratuvarına kim girse hastalığa yakalanıyordu. O zaman laboratuvarı idare ederken tifüse tutulan ve şimdiki Doçent olan Dr. Behiç ve arkadaşları hastalanmışlar, yakalarını güç kurtarmışlardı. Fırtına dinmiş, binlerce yurtdaş kurtulmuştu. Bu hummalı çalışma arasında Dr. Bakteriyolog Hilmi, vazife başında hayata gözlerini yummuştu (3 Ağustos 1943). Bu genç hekimin büstünü veya heykelini çalıştığı kurumun bahçesine, yetiştiği Fakültenin meydanına dikmek ve bir levhaya da o tehlikeli şartlar içinde

çalışmış, hastalanmış hekimlerin, vazifelilerin adlarını yazmak suretiyle hâtıralarını yaşatmak yerinde olur. Bu, sade bir kadirbilirlik belirtisi olmayıp aynı zamanda anayurda büyük değerde feragatli hekim ve bilginler yetiştirmiş olan Tıbbiye'nin gelenek pınarlarını herkese gözle görülür, elle tutulur bir hale getirmesi bakımından da hayırlıdır. Gülhane'de Profesör olan ve yıllardır gazetelerde sıhhi yazılar yazan ardakaşım Dr. Nuri Ergene vasıtasıyla rahmetli Kemal Cemil ile birlikte Paris'te Pasteur Enstitüsü'nde çalışan Dr. veteriner Sadettin Yazar'dan resim ve yazılar tedarik etmişim. Veteriner-Biyoloji Enstitüsüne teşekküre gittiğim zaman kendisini bulamamışım. Fakat, yıllardır görmediğim değerli bir arkadaşım ile karşılaşmış ve sevinmişim. Bu, o zaman müessesenin müdürü ve şimdi veteriner dairesi başkanı bulunan Dr. Veteriner Sabri Ersoy idi. Kemal Cemil'in hocası ve şefi olmuş, Pasteur Enstitüsünde bir yıl kadar kendisiyle birlikte çalışmıştı. Kemal Cemil hakkındaki hatıraları zengindi. Ersoy, bu hâtıraları anlatırken, o günleri yaşıyor, sesi perdeleniyor, gözleri dolup taşıyordu. Bana da, bir hatıra olarak, Kemal Cemil'in hastanede iken kendisine yazdığı bir mektubu lütfetti. Hasta döşeginde yazılan bu mektubun metnini genç okuyucularımın dikkatle gözden geçirmelerini, bunu yazan insanın korkunç bir hastalıkla güreştiğini hatırdan çıkarmamalarını rica ederim. İşte mektup; "Paris, 29 Kânunu evvel 1933" tarihini taşıyor :

"Aziz kardeşim Sabri; mektubunu aldım. Temenni ve irşadına teşekkür ederim. İki gün evvel mühim bir ameliyat geçirdim. Şimdi çok yorgun yatıyorum. Onbeş, yirmi gündün evvel kumıldamama imkân yok. Ataşe militari ameliyat günü davet ederek vaziyeti gösterdik. Vakâlet nezdinde teşebbüsatta bulunacak. Derecem düşüp yürüyebilecek bir hale girdiğim gün vatana avdet edeceğim. Sabiha her mektubunda size, refikanıza ve Suzan'a selâmlar yazıyor. Ben bildirmeyi unutuyorum. Yeni seneniz huzur ve saadetle geçsin, kardeşim.

Kemal Cemil

Kemal Cemil, dört yıldır, Pasteur Enstitüsü'nde Binbaşı muallim Ahmet Hamdi, Yüzbaşı Hüdaî'nin yarıda kalan çalışmalarını başarıyla sonuçlandırmak için çalışıyor, hem de nasıl çalışıyordu... Genç karısını ve yavrusu Ferruh'u ihmal edecek kadar. Zaman mefhumu ortadan kalkmıştır. Deneyler tehlikeli, insafsız... Bütün dikkati onlar üzerinde toplanmış. Üstelik bir çok mahrumiyetler de var. Ruam antijenine karşı bulduğu "anti-corpus"a "Anamorve" adını koyuyor. Böylece zehirin panzehirini bulmuş oluyor; bundan da faydalanıyor. Ölümü çok ızdırıplı, başkaları için de yakaladığını "tapu" eden hastalığa tutuluyor. Panzehirine güveniyor, derdi yeneceğinden emin. Hastalık onu, eserini tamamlamadan yakalamıştır. Biraz daha yaşasaydı

Şarkta da tek turnaklı hayvanları kasıp kavuran, insanları da unutmayan bir hastalığı yeryüzünden silecekti. Hayatı usullerle hastalıkla savaşmanın önemini ve o zaman getirdiği yenilikleri bu kahramanın hayatını, kendisiyle beraber çalışmış olan arkadaşları daha güzel aydınlatırlar.

Cemil hakkındaki bilgilerimi tamamlamak için o zaman Paris'te Kültür Ataşesi bulunan çocukluk arkadaşım Kutsi Tecer'e yazdım². Bu konu üzerinde değerli bir yazısıyla Pasteur Enstitüsü'nden Dr. C. Jeramec'in hâtıraları *Kültür Dünyası*'nın geçen altıncı sayısında yayımlandı. Gerek Cemil hakkındaki belgelerle makaleler, gerek bu konudaki çalışmalar üzerine neler derlenmişse bunları kaybolmaktan kurtarmak için Millî Kütüphane'de açılacak bir dosyada saklamak uygun olur diye düşünüyorum.

Pasteur'ün başarılı hayatı eskimek bilmeyen bir konudur. Ressamlar heykeltıraşlar onu eserlerinde yaşatmayı bir vazife bilirler. İleri millletlerde örnek hayatları çoğaltmak için her çareye baş vurulur. Hayatlarını milli ve insanî bir ülkü uğrunda feda eden bu üç veterinerimizin Fakülteleriyle Haydarpaşa'daki eski Baytar mektebinin önüne bir arada veya ayrı ayrı büstleri, heykelleri dikilemez mi? İstanbul'un, Ankara'nın, doğdukları yerlerin sokaklarına, meydanlarına, okullarına adları verilemez mi? Arada bir toplam hatıralarını anmak gerçi bir kadirşinaslık ise de Türkiye ölçüsünde bir hareket değildir. Hele dünya ölçüsünde gelip geçici bir ürperiş bile olamaz. Bu gibi insanların örnek hayatları ilkokullarımıza kadar girmelidir. Kendinde değer olmayan bir insana Pasteur müessesesi gibi ciddi muhitte dört yıl gibi bir çalışma imkânı verilmez. Bizde veteriner hekimlerimizin yıllarca labotuar köşelerinde ömür tüketerek bu memleketin bir çok hayvan hastalıklarını yok etmiş, değerli, alçak gönüllü, bugün yaşamakta olan evlatları vardır. Çok değerli çalışmalarının mükâfatını da vicdan hazzından almaktadırlar.

Kitabımın baskı işleriyle İstanbul'da uğraşırken Cemil'in ve başka fen kurbanlarımızın kabirlerini ziyaret etmeyi tasarlamışım. Yorgunluk beni mesleğimden ayıran hastalığımı depreştirdi, bu vazifeyi de yapamadım. Yalnız, o sıralarda rahmetli bir arkadaşımın çocuklarını görmeye gittiğim zaman evde asker bir Tıbbiyeli görmüştüm. Söz sözü açtı: rahmetli arkadaşımın Tıbbiyeli kızının nişanlısı olan bu genç, Kemal Cemil'in oğlu Ferruh değil miymiş... O zamanlar küçük olduğu için Paris'teki çalışmalarını tabii hatırlamıyor. Babasının mektuplarının da sonradan evlenen annesi tarafından, daima acıyı tazeleyen bu hatıralardan kurtulmak ümidiyle olacak, yok edildiğini öğrendim. Bu satırları okuyan gençlerimize fen kurbanlarımızın kabirlerini ziyaret imkânını vermek için gömüldükleri yerleri bildiriyorum:

Kemal Cemil'in mezarı İstanbul'da Karacaahmet'deki şehitlikte, Binbaşı Ahmet'inki de yine orada, Hüdaî'nin mezarı da Eyyüp'tadır.

Bu bahsi kapatırken biraz da ruam (mankafa, sakağı) hastalığının yıkıcılığına bir göz atmak faydalı olur. Hastalık şarkta hâlâ hüküm sürmektedir.

1905 yılına kadar Birleşik Amerika'da, Kanada'da bu hastalığa çok raslanırdı.³ Kanada tamamiyle temizlenmiş, Birleşik Amerika'da tek tek vakalar görülmektedir. Birinci dünya savaşında Almanya'da altı bine, Fransa'da altmış bine yakın vaka görülmüştür. Rusya'da beygirlerin yüzde 2,4 ü "infected" haldedir. Hastalıkla hayatı yollarla mücadele şekilleri aranadursun, anti-biyotiklerin keşfi ruam tedavisinde bir devrim yapmıştır.

Ankara Nümune Hastanesinde ruama yakalanmış birkaç insan kurtarılmıştır. Bu yolda İntaniye servisi hekimleriyle Veteriner Biyoloji Enstitüsü ile yapılan çalışma birliği faydalı sonuçlar vermiştir.⁴ Bugün Nümune Hastanesi Dahiliye Şefi bulunan Necati Selvi'nin yayımlamak üzere hazırladığı kurtarılmış vakalara dair müşahede ve anti-biyotiklerin uygulanması usullerini gösteren belgelerini okuyup incelememe ve bunlardan bu yazım için faydalanmama müsadeseinden ötürü kendisine burada teşekkür ederim. Birkaç vaka üzerinde bir hükme varmak cesurca bir ha-

reket sayılmazsa, insan böyle bir kanaate varıyor: ruam hastalığına yeni yakalananlar anti-biyotiklerle tedaviden fayda görüp kurtuluyorlar, hastalığı eskitenler fayda görmüyor. Söz vakaların sonlarını da takip eden mütehassıslarıdır.

"İnsanlık binlerce yıl, hastalıkların sebeplerini kâh kötü ruhlara buluyor, kâh bugün insanı gülümseten sebeplerle açıklamaya çalışıyordu. İnsan zekâsı mutlaka olayların asıl sebeplerini kavramak zorundadır: insanın en büyük tarafı da sabırla çalışarak, en mükemmel doğru atılışı ve onu isteyişidir. İnsanlık, kalpleri sevgi dolu, ızdırabı azaltmak ve genel saadeti sağlamak için çalışan çocuklarına sağlığını, felsefesini, radyosunu, v.s. borçludur. İnsanın iç ve dış hayatını özlenen saadete geçirtmeyi gaye bilmeyen hiç bir bilginin değeri yoktur. Dünyamızın bütün bilmeceleri henüz çözülmüş değildir. Türk çocuğuna yapacak çok iş vardır."⁵

*Gam yeme bu rüzgârda savrulup kaybolmana
Eğer bir damla balı taşıdınsa kovana
Böyle dedim, toprakta canı çekişen arıya,
Buğulanmış gözlerle sual sorarken bana...*

Bu konuyla ilgilenmenin sebebinin açıklamak için istemiyerek kendimden bahsetmek zorunda kaldım Konunun heyecanı beni sürükleyip götürdü. Yazım da uzadı. Okuyucularım hoş görürler her halde...

¹ Sühreverdi: *Nur Heykelleri*, çeviren: Saffet Yetkin. (Şark-İslâm Klâsikleri, No. 21. Milli Eğitim Bakanlığı yayımlarından).

² Bkz. *Kültür Dünyası*, No. 6, 15 Haziran 1954, s. 1-4.

³ *İç Hastalıkları* (Cecil). "Ruam" bahsi, Karl F. Meyer, 1950.

⁴ *Türk Hijyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*. Vol. 9. 2. İntaniye şefi N. Selvi ile Z. Paykoç'un yazısı.

⁵ Pasteur üzerine Bkz.: T. Tanyolaç, *Sağlık Bilgisi ve Koruyucu Hekimlik*.

FRIEDRICH NIETZSCHE

(1844—1900)

Melâhat ÖZGÜ

Naturalizme karşı savaşan modern Edebiyat yaratıcılarının yanında bir de düşünür vardı. Kant, Almanya'da humanizmanın, Schelling ile Fichte romantizmin düşünürleri oldukları gibi Nietzsche de XX. yüzyılın başında modern sanatın filozofu oldu.

Friedrich Nietzsche, 15 Ekim 1844 de, Lützen'e yakın Röcken kasabasında doğdu. Bir rahibin oğlu idi. Erkenden olgunlaştı ve hayatı müddetince hiç yorulmadan hakikat peşinde koştu. Çok çalıştı ve çabuk harcandı. Kendisini, pek haklı olarak, bir alev benzetirdi. Bir alev gibi de kendisini yakıp tüketti, düşünceleriyle yanıp kavruldu. Çok aceleci idi. Her şeyin çabuk olmasını isterdi. Konuşmak bile onun için yeter derecede çabuk değildi: "Her türlü söz bana uzun geliyor... Fırtına, senin arabana binmek istiyorum" derdi. Daima savaş halinde idi. Her savaşçı gibi de yalnızdı. Romantik bir insandı. Aynı zamanda da rasyonalistti. Lise tahsilini Naumburg'da, Üniversite tahsilini de Bonn'da yaptı. Sanat tarihi ve klâsik filoloji okudu. Yirmidört yaşında Basel'de klâsik filoloji Profesörü oldu. Gözlerinden rahatsızlandı ve cinnet nöbetleri geçirmeğe başladı. Prometheus gibi göklerle savaşmak istedi, ama buna artık ne kafası, ne de bedeni müsaade ediyordu. 1889 da nöbetler son haddini buldu. Bir daha iyileşemediği bu hastalıktan onu ancak ölüm kurtarabildi. Nietzsche, 25 Ağustos 1900 de öldü.

Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik (Musiki ruhundan tragedianın doğuşu) adını verdiği ilk eserinde, yirmi-altı yaşındaki bilgin, Richard Wagner'in müdafii olarak gözükür: tragedia, vaktiyle güzellik ve sarhoşluktan doğmuştur.

Gene Apollon - ve Dionysos - vari olması gerekiyor. Antik tragedia Apollon-varidir. Wagner'in tragediası ise Dionysos vari: her ikisi birleşirse ancak gene bir kültür doğabilir.

Friedrich Nietzsche

Fakat 1873 de çıkan *Unzeitgemässe Betrachtungen* (Zamana uymıyan görüşler) adlı eserinde Nietzsche'nin görüşü tamamiyle değişti. Wagner'in şahsiyeti, Bayreuth temsilieri ve bu temsilier karşısında seyircilerin aldıkları durum, onu hayal kırıklığına uğrattı ve onda, yeni esaslar üzerinde yeni bir kültür kurmak düşüncesini uyandırdı. Bu da ancak mevcut yapıyı yıkmakla olabilecekti. Her şeyi

kökünden yıkmak, enkazı ortadan kaldırmak ve yepyeni bir malzeme ile yepyeni bir temel kurmak. Onun için yıkılması gereken yapı her şeyden önce *historizm* (tarihçilik) idi. Tarih, modern insanı dar çevresinde boğuyor, gelişmesine engel oluyor, ruh ve fikir hareketlerini durduruyordu. Yetişme yolunun hedefi bilgidir. Kitle daima bilgiyi küçümsemiştir. Tarih de kitleye haddinden fazla değer sağladığı içindir ki, insanlar fert olarak yükselememişlerdir. Nietzsche, bu görüşü ile kitle üzerinden sosyalizmi, materializmi, utilitarizmi tenkit etti ve büyük insanı yaratan ferdiyetçiliğin öncüsü oldu.

Bundan sonra birbiri ardından çıkan eserlerinde Nietzsche, hep bu görüşü savundu: *Menschliches Allzumenschliches* (İnsanca, çok insanca), *Morgenröte* (Sabah kızılığı), *Die fröhliche Wissenschaft* (Neşeli ilim) ve *Also sprach Zarathustra* (Zerdüşt böyle konuşuyordu) adlı eserleri hep bu görüşe dayanarak hakikatın nerede olduğunu bulmak için mevcut bütün değerleri altüst etti. Onun bu görüşü Hıristiyanlığı bile ortadan kaldıracak kadar aşırı gitti. Bu yüzden de Nietzsche'nin arkasından ancak pek az kişi yürüyebildi. "Hakikatlerimizde kırılabilir ne varsa kırılın" çağrısıyla, o, savaşa atıldı ve bütün tereddütleri bu çağırısıyla yendi. Kendi hakkında da Zerdüşt gibi: "Ben saadet için mi çırpınıyorum?" sorusuna: "Eserim için çırpınıyorum" cevabını verebilirdi. Yeni kültürün hedefini ise "üst insanda" gördü. Ama Faust'un bu sözünde sadece tek insanı, bir başkası üzerinde hâkim insanı, kölenin efendisini değil, bir tip insanı aradı ve "biz hepimiz üstinsan olalım" dedi. O zaman ancak kuvvet ve güzellikle dolu hakikatı kavrayan, gerçek sevinci duyan bir Dionysos devri yaşanabilir. Zerdüşt: "Bana gülmeyi öğretin!" diyor. İnsanlar, ömürleri boyunca çok az sevinmişlerdir: "Bizlere veraset yoluyla geçen günah budur, kardeşlerim. . . Yeni kültürün hedefi gök-

lerin vereceği saadet değil, yeryüzünün sevincidir. . . Yeryüzünün mânası aslında üstinsandır". Nietzsche işte bu "üstinsan"ın peşinde koştu. Onu, bu yüksek, kuvvetli, muzaffer ve iyi yürekli olan, ruh ile bedeni sağlam kurulmuş olan "üstinsan"ı çağırdı. Zerdüşt de, kuşların en mağruru olan kartalı, hayvanların en zekisi olan yılanın yoldaşlıkları arasında dağ, tepe, bayır dolaşırken, hayvanların arasında bu "üstinsan"ın sembolünü buldu: "Gülen arslanlar gelmeli!" dedi. Ama bizler nasıl "üstinsan" oluruz? Bunun için tek yol: her şeyden önce içimizdeki insanı yenmekti. Bu da bir gaye, bir hedef değil, sadece bir köprü, bir basamaktı. İnsan için maymun ne ise, insan da "üstinsan" için o olmalı: gülünç olmalı, karşısında utanç duymalı. Bunun için işte vazifemiz, gayemiz, sadece hayatımızı sürdürmek, nesiller türetmek olmamalı. Yalnız adımlarımızı ileriye atarak hayatımızı genişletmek bir hüner değildir. Derinleri görebilmek için yukarılara tırmanmak, yükselmek gerekir. Gelenekle üzerimize aldığımız yükleri omuzlarımızdan atmamız. Devlet sistemini, canavarların en soğuşu olan bu kalabalık müesseseyi yıkmamız. Artık ilk kırallara benzemiyen ve gene de aynı mânayı taşımak zorunda olan kıralları bırakmalıyız! Eski asaletin artık hiç bir değeri kalmadı. Yeni asalet, insanın nereden geldiğini, nereye gittiğini sormuyor. Kitapların öğrettikleri yanlış bilgileri bir kenara atın. Hıristiyanlık ortadan kalkmalı. "düşmanlarını sev" diyen onlara merhamet edilmesini emreden bu dini yok etmeli. Nietzsche'nin bu düşünceleri, düşüncelerinden çıkan bu sonuçlar hiç şüphe yok ki kabul edilemezdi. Fakat bu fikirler kabul edilmeden de eserinin bir mânası oldu. Hayatta, sanatta ve ilimde, karakter teşekkül ederken, her türlü çöküşe karşı bir savaş açtı ve yıkılan değerlerin yerine yenilerini koymağa çalıştı.

Nietzsche'nin yazıları çok tesirli oldu. Fakat bu tesir, daha çok düşünce-

lerini içine alan sanat şeklinden geliyordu. İlim adamı olarak yaptığı ilmî açıklamaların yerine o, "Aphorizma" (özsöz) şeklini geçirdi. Onun bu parlak cümlelerinde de her düşüncesi, dilin en kısa şekli içine giriyor ve kuvvetle tesir ediyordu. Nietzsche, Luther ile Goethe'den sonra, tesiri daha uzun zaman süren bir dil yaratıcısı oldu. Bu şair filozof, gezintilerinde dil bakımından şaheserler yarattı ve böylece Zerdüşt'ün isteklerini yerine getirmiş oldu: "Özsözler, zirve olmalı..." Nietzsche'nin sözlerinde Alman dili zirvesini buldu. Şahıslandırmaları da onun çok kuvvetlidir: "Kış, müthiş bir misafir, evimde oturuyor, onun dost elini sıkmaktan ellerim morardı". Bu ne müthiş bir canlandırış! Tabiat tasvirlerinde de onun, tepelere tırmanışı, deniz ötesine bakış duyulur. *Gece şarkısı*, *Raks şarkısı*, *Mezarlar şarkısı*, bu büyük şaheserin en lirik parçalarıdır. Ayrıca yazdığı şiirleri de gene genç şairlere tesir etmiştir.

Nietzsche'nin son yazıları: *Wille zur Macht* (Kudret iradesi), *Zur Genealogie der Moral* (Ahlâk genealogisi), *Der Fall Wagner* (Wagner olayı), *Nietzsche contra Wagner* (Nietzsche Wagner'e karşı), *Götzendämmerung* (Tanrılar fecri), *Antichrist* (İsa düşmanı), *Ecce homo* (İşte insan dediğin). Bunların ve daha bir çok küçük yazılarının içinde *Jenseits von Gut und Böse* (İyinin ve kötünün ötesinde) adlı yazısı çok önemlidir. Burada da gene Nietzsche kölelik ahlâkı üzerinde durarak

herkesi hıristiyanlığa karşı savaşa davet eder ve en kuvvetli isteklerini tekrarlar. Fakat onun bu istekleri yanlış anlaşıldı. Kendisini en iyi anladıklarını sananlar ve arkasından yürüyenler bile ondan uzaklaşmağa başladılar. Olgun olmıyan kafalar ancak ona bağlı kaldı. Bunun için de yanlış anlaşılmiş görüşler ve ifadelerle onun asıl kanaatları üzerine bir ağ örüldü. Bir işçi gibi çalışan, vazifesine içten bağlanan Nietzsche'nin yazılarından, vazife duygusu kırılıyor, zevk hırsı arttırıyor mânası çıkarıldı ve Nietzsche'nin durumu, Zerdüşt'ün durumuna döndü: "Öğretimim tehlikelidir. Kuru ot buğday demektir! Düşmanlarım kuvvetlendiler, dediklerimin çehresini değiştirdiler; sevdiğlerim de kendilerine vermiş olduğum hediyelerden utandılar."

Hakikate ulaşmaya çalışan, gerçek değerleri arayan büyük insanın büyük âkibeti bu oldu. Fakat o, verdikleriyle—müsbet veya menfi—XIX. yüzyıl sonunda, bilhassa modern Alman edebiyatına bir yön gösterdi. Onun tenkitleri pek çok şairleri tutuşturdu. Hepsinden önce de büyük insanın kaderine ulaşmak isteyen insanın yüksek duygularından haber veren Nietzsche bu şairlere tesir etti ve XX. yüzyılın başında "individualist" bir edebiyat yaratıldı, büyük duygular şekil aldı. Büyük insanların portreleri çizildi. Yalnız büyük insan, büyük düşüncelerinin t siri altında yazılan eserleri göremedi.

MİLLETLERARASI TİYATRO ENSTİTÜSÜ'NÜN PALERMO KONFERANSI

II

2.RADYO VE TELEVİZYON KOMİTESİ ÇALIŞMALARI :

Lûtfi AY

Bu komitenin ele aldığı mevzu: “Rad-
yo ile Televizyonun ortaya koyduğu
problemler karşısında Tiyatro” idi.
Çalışmalarına Millî Merkezimiz adına kat-
ıldığım bu komite 4,5 ve 6 Mayıs günleri,
sabahları 10-13, öğleden sonraları da
16-19 arasında, gene Villa Igea’da, ken-
disine ayrılan salonda toplanarak çalıştı.

kere edilmiş olan meselelere ve teferruata
temas edilmemesi kararlaştırıldı.

Bununla beraber, Milletlerarası Ti-
yatro Enstitüsü’nün hangi meseleler üz-
erinde durması gerektiğini tayin için Tele-
vizyonun gelişme halinde olduğu mem-
leketlerdeki durumun kısaca gözden ge-
çirilmesi lüzumlu görüldü.

PALERMO PANORAMA DEL PORTO

Palermo Limanından bir görünüş

Komite çalışmalarının daha başlan-
gıcında, Radyo ile Televizyonun tiyatro
adamları için ortaya koyduğu bütün
problemleri, sathi olarak da olsa, ele al-
manın böyle bir konferans için pek geniş
bir müzakere ve münakaşa mevzuu teşkil-
edeceği dikkate alınarak, bundan evvel
Milletlerarası başka konseylerde müza-

Bunun üzerine M. Croasdell (In-
giltere), M. Darcante (Fransa), M. Ci-
ampi (İtalya), M. J. de Meester (Hol-
landa), M. van Vlanderen (Belçika) ve
M. Steffahn (Almanya) televizyonun
memleketlerindeki durumunu, bu alanda
yapılan tecrübelerden elde edilen en son
neticeleri açıkladılar.

Bu açıklamalardan hasıl olan umumî kanaat üzerine şu yolda pratik bir karar suretinin Umumi Heyete arz ve teklifi uygun görüldü :

“Tiyatrolarda temsil edilmekte olan sahne eserlerinin naklen televizyona verilmesi temenniye şayan değildir. Bir tiyatro temsilinin ,nadir hallerde, televizyonda naklen yayımlanması icabettiği zaman da, bu yayım, daha ziyade bir tiyatro aktüalitesinin takdimi mahiyetinde kalmalıdır.”

Bundan sonra televizyonun ortaya koyduğu problemler üzerinde geniş bir müzakere açıldı. Birkaç toplantı boyunca devam eden bu müzakere sırasında tiyatro yazarları, sanatkârları ve müdürleri televizyon karşısındaki durumlarını ve bu durumlarının hangi prensiplerden müphem olduğunu uzun uzun izah ettiler.

Tiyatro yazarlarının görüşü, M. Roger Ferdinand (Fransa) ile M. Ciampi (İtalya) tarafından izah edildi.

M. Roger Ferdinand, Fransız Tiyatro Yazarları Cemiyeti'nin başkanı sıfatile yalnız Fransız meslekdaşları namına değil, fakat aynı zamanda Milletlerarası Tiyatro Yazarları Cemiyetleri Konferansı başkanı sıfatile de dünyadaki bütün meslekdaşları namına konuşarak, telif hakkının, bugün tiyatro eserlerini mekanik vasıtalarla realize etmek için elele vermiş olan ve her gün sayıları biraz daha kabilen sanatkârlar tarafından yavaş yavaş tehlikeye düşürülebileceği korkusunu izhar etti. Bu münasebetle yaratıcılık vasfına ve yaratıcıya ait olan bütün mânavî ve maddî haklara, tiyatro eserini meydana getiren müellifin sahip olduğunu ve sahip olmakta devam etmesi gerektiğini belirtti.

Bu konuda, bütün komite üyeleri, M. Roger Ferdinand'ın ileriye sürdüğü korku ve tereddütlerin varit olamayacağına ittifak ederek kendisini teskin ettiler. Esasen tiyatro yazarları, haklarının korunmasında Berne, Panaméricaine ve nihayet son Cenevre konvansiyonlarıyla

teyid edilmiş olan milletlerarası bir doktrinden faydalanmaktadırlar. Bununla beraber komite üyeleri, mekanik sanatların gelişmesi dolayısıyla ortaya yeni yeni problemler çıkmakta olmasına rağmen, bu esas doktrini bir kere daha kabul ve teslim etmekten geri kalmadılar.

Sahne sanatkârlarının görüşü M. Croasdell (İngiltere), M. Darcante (Fransa) ve M. van Vlaenderen (Belçika) tarafından izah edildi.

Bu görüşe göre: aktörler için televizyon, bir temsilde kendisine esasen vazife verilmiş olan bir sahne sanatkârının refahını artıracak bir vasıta olmamalı, yeni yeni çalışma ve iş imkânları sağlamalıdır. Bunun içindir ki televizyonun, mutad olarak tiyatro salonlarında verilen temsilleri, bir gün naklen yayarak, çoğaltmak suretile yaratmak istiyebileceği kolaylığa taraftar değildir.

Bundan başka, sesleri alınmak veya filme çekilmek suretile tesbit edilmiş tiyatro temsillerinin namütenahi şekilde çoğaltılması ihtimali, sahne sanatkârlarını bir “hakkı tâkib” (*droit de suite*) istemek zorunda bırakmaktadır. Bu mevzuda sahne sanatkârları, pratik bakımdan kıyafetsiz kalan, iş mukavelelerinin himayesizle yetinemezler, çünkü aktör kendisine iş verenler tarafından her türlü taziyeye maruz kalabilir.

Onun için sahne sanatkârları, tiyatro yazarlarıyla aktörlerin bu hususta gayretlerini birleştirmelerinin müşterek menfaatlerine uygun olacağı kanaatindedirler. Tiyatro yazarları da “hakkı telif” ile “hakkı tâkib”i birbirinden ayırdetmek şartile, tiyatro sanatkârlarıyla beraber, bilhassa yaratıcılarla mümessillerinin rahat ve serbestce faaliyette bulunmalarını tehlikeye sokan bürokratik itiyatlara, kırtasiyeciliğe karşı cephe almaya hazırdırlar.

UNESCO doktrini de asıl müellifin eseri üzerindeki mânevî ve maddî haklarıyla, müellifle beraber aktörleri de âlakadar etmesi gereken “eneregistre-

ment"lar üzerindeki hakları birbirinden ayırdetmektedir.

Yirmi yıla yakın bir zamandanberi Milletlerarası Çalışma Bürosu tarafından tetkik edilmekte olan bu problemler 1951 den itibaren, Berne'de, tekrar ele alınmış bulunuyor. Bu bakımdan Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü'nün bu konudaki dileklerini de oraya bildirmek muvafık olacaktır.

Tiyatro müdürlerinin görüşü de M. Leon Benoît Deutsch (Fransa) tarafından izah edildi.

Tiyatro müdürleri, konferans gündeminde kendi görüşlerine de yer ayrılmamış olmasına hayret etmişlerdir. Zira temsil edilmekte olan ve tiyatrolarının repertuvarına girmiş bulunan bir piyesin televizyonla yayımlanması, kendi müsaade ve muvafakatleri alınmadıkça, mümkün değildir. Bu bakımdan tiyatro müdürleri de, konferans bu mevzuda bir karara varmak istediği takdirde, kendi noktai nazarlarını ifade ederek bu karara iştirak etmek arzusundadırlar.

Bütün bu görüş ve izahlardan sonra müzakerelerin kifayetine kanaat getirilerek, umumî bir karar suretinin tanzim ve tesbitine geçildi. Hazırlanan metin üzerinde çalışılırken, müelliflerle aktörler arasında bazı görüş farklarının belirdiği müşahede edildi.

M. Roger Ferdinand, aktörlerin "hakkı tâkib" ile neyi kasetmekte olduklarını sordu.

M. Jean Darcante "hakkı tâkib" in aktörün, oynadığı bir eser herhangi bir mekanik vasıta ile zabt ve tesbit edildikten sonra, bu temsilin her gösterilişinde veya yayımlanışında kendi oyunu için bir ücret istemek hakkından ibaret olduğu cevabını verdi.

Bunun üzerine M. Roger Ferdinand, müelliflerin, bu "hakkı tâkib" in "hakkı telif" e inzımam ederek tiyatro yazarlarının mânevî haklarını tehlikeye düşürmesinden korktuklarını tasrih etti. Fakat mesele, aktörler için, sadece makul

bir ücret, bir icra hakkı ödenmeden mesailerinden istifade edilmesine müsaade etmemekten ibaret ise, tiyatro yazarlarının bunda bir mahzur görmediklerini de ilâve etti.

Neticede, aşağıdaki karar sureti, küçük bazı kelime değişiklikleriyle kabul edildi :

Palermo'da toplanan Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü Konferansı :

"1 — Enstitü, Millî Merkezlerinden, müelliflerle aktörleri memur haline getirmek ve böylece sanatın ve sanatkârın hikmeti vücudu olan sanat hürriyetini kaçınılmaz surette tehlikeye düşürmek suretile kırtasiyeciliğin esareti altına koyacak teşebbüsleri protesto etmelerini ister.

"2 — Konferans, müelliflerin televizyon sahasındaki haklarının, meriyette olan millî kanunların ve milletlerarası konvansiyonların tayin ettiği esaslar dahilinde, hiç bir zarar görmeden, telif hakkı mevzuu içinde kalması gerektiğini teyideder.

"3 — Konferans, sanatkârlarla icracıların, milletlerarası plânda ve fiilen müessir bir himayeye mazhar olmalarını ister ve gerek hükümetler gerek milletlerarası teşekküller nezdindeki isihkak taleplerini kuvvetle destekler.

"4 — İcracı sanatkârlarla sahne vazılarının haklarını daha iyi korumak ve müdafaa etmek için alınacak yeni tedbirler, müelliflerin meşru ve mânevî haklarını hiçbir suretle haleldar etmiş olmayacaktır."

Bundan sonra Hollanda delegelelerinin teklif ettiği bir karar sureti müzakere ve münakaşa edilerek kabul edildi. M. Ciampi (İtalya)nın ve benim teklifimi üzerine bu karar suretine Radyo da ilâve edildi. Mahiyeti itibarile büyük ehemmiyeti olan bu karar sureti şudur :

Konferans

"Televizyonla Radyonun kendine

has artistik ifade vasıtalarını bulması lüzumuna kani olarak, milletlerarası Tiyatro Enstitüsü'nün daimi bir Televizyon ve Radyo Komitesi kurmasını temenni eder. Bu komitenin vazifesi tiyatro, televizyon, radyo ve plâk sanatkarlarının hak ve menfaatlerini korumak olacak, ilk iş olarak da münhasıran televizyon ve radyo için yazılmış eserlerin metinleriyle bu metinlerin icrası ve yayımlanması bakımından artistik ve teknik yeni fikirlerle buluşların mübadelesini sağlamaya çalışacaktır."

Bu sırada İsveç delegesi M. Brunius komitenin radyo problemleri üzerinde durmamış olduğunu hatırlattı. Komite, ele alınan mevzuların genişliği ve ehemmiyeti ile çalışmalarına ayrılan zamanın darlığı yüzünden bu sefer gerçekten müzakere ve münakaşa edilememiş olan radyo meselelerinin gelecek konferansa bırakılmasını uygun gördü.

Komite çalışmaları sırasında, tiyatro adamlarının televizyon için gösterdikleri yakın alâka ve aynı zamanda bazılarının, televizyonla tiyatronun kendi sahaları iyice tefrik ve tayin edilmezse bundan doğabilecek karışıklıktan dolayı, izhar ettikleri endişe dikkati çekmişti. Bu müşahede üzerine M. Dalcante (Fransa)ın teklif ettiği şu karar sureti de (İsveç delegesi M. Brunius'un tek muhalefetine karşı) ittifakla kabul edildi :

Palermo'da toplanan Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü'nün 2. konferansı

"Televizyonun sinema ve radyoya nisbetle, teknik bakımdan, çok mühim bir gelişme halinde olduğunu müşahede etmiştir.

"Konferans, ne kadar gelişmiş olursa olsun, bu mekanik vasıtanın, artistik plânda, fikir eserleriyle aktörlerin, sahne vazılarının ve dekoratörlerin yarattıkları eserler için yeni bir nakil ve çoğaltma vasitasından başka birşey olmadığı kanaatinde dir.

"Bu itibarla dramatik ve lirik sanat-

ların tam ve hakiki ifadelerine ancak ve ancak tiyatro temsilleri ile kavuşabileceğine inanmaktadır."

Radyo ve Televizyon Komitesinin yukarıda hulâsa ettiğim müşahede, temenni ve tekliflerini belirten raporları ile hazırladığı karar suretleri konferansın 6 Mayıs'da Villa Igea'da yaptığı umumî heyet toplantısında okunmuş ve bunlar da ittifakla kabul edilmiştir.

KAPANIŞ VE NETİCE

Bütün çalışmalarını, önceden tesbit edilmiş olan program gereğince, 6 Mayıs günü, öğleden evvel ve sonra yaptığı Umumî Heyet toplantılarıyla bitiren Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü 2. Konferansı, açılışında olduğu gibi, Başkan C. G. Viola'nın, UNESCO temsilcisinin ve Enstitü Genel Sekreterinin mutad nutuklarıyla kapandı.

Aynı akşam Sicilya Umumi Valisi, konferansa iştirak eden delege, müşahit ve davetliler şerefine Villa Igea salonlarında yüz kişilik büyük bir veda ziyafeti verdi.

Ertesi gün, yani 7 Mayıs'ta, delegeler Palermo şehrinin ve civarının görülmeğe değer anıtlarını, eski eserlerini gezdiler. Bu arada Montreale'ye çıkıldı ve XII. yüzyıldan kalma meşhur katedral ziyaret edildi. Bizans ve Arap mimarisinin, tezyini sanatlarının kuvvetli tesirleri görülen bu muazzam mâbed, Sicilya adasının en muhteşem ve kıymetli tarihî âbidesidir.

Delegeler öğle yemeğini Mondello'da, açık havada, görülmemiş renkler alan deniz kıyısında, Palermo belediyesinin misafiri olarak yediler ve akşama doğru herbiri çeşitli vasıtalarla, yurdlarına dönmek üzere yola çıktılar.

Palermo konferansı, dört beş günlük kısa bir zaman içinde, mühim meseleleri ele aldı, müzakere ve münakaşa etti, teknik bakımdan şümulü kararlara vardı. Bu kararların tatbiki, önümüzdeki aylarda Montevideo'da toplanacak Unesco genel kurul toplantısının tasvibine olduğu kadar Enstitü merkezinin ve Millî

Merkezlerin çalışma imkânlarına bağlı olacaktır.

Bizim gibi, bu konferansta ele alınan mevzularla doğrudan doğruya ve âcil zaruretlerle ilgili olmıyan memleketler için de, en büyük kazanç dünyanın dört bucağından gelmiş sanat adamlarıyla tanışmak, görüşmek, türlü sanat meseleleri üzerinde fikir teatisinde bulunmak, ayrıca İtalyan tiyatrosu ve tiyatro adamlarıyla temas etmek fırsatını bulmak olmuştur.

Ayrıca bir yazı mevzuu olan bu temasların hikâyesini sonraya bırakarak bize gerek Palermo'da, gerek sonradan Roma ve Milano'da büyük bir hüsnü kabul göstermiş, çok samimi meslektaşlık duygularıyla temas ve tetkiklerimizi kolaylaştırmış olan İtalyan Millî Merkezi üyelerine, bilhassa Başkan Baron di Giura ile değerli tiyatro müdürü V. Torraca'ya teşekkürü borç bilirim.

YALAN SES

Ben seni duvarların arkasına sakladım,
Karşıdan düz taş.
Varsın hepsi yanılısın, sevincime son yok:
Bahçem yalnız benimsin.

Bilerek değişik anlattım, seni duvar sandılar.
Değilsin.
Gözler üstünkörü gördü:
Bahçem yalnız benimsin.

Ben buralardan giderken
Sende benimle gelirsin.
Bizimle biter hikâye, geride kalan yalan ses:
Bahçem yalnız benimsin.

Behçet NECATİGİL

FİLİM KOPTU

Oktay AKBAL

Tam bir tabanca ateş etmek için doğrulmuş- tur. Delikanlı sevgilisinin dudaklarına doğru eğil- miştir. Ekspres son hızla yıkık bir köprüye varmak üzere. İri bir yumruk kalkmış incek... İşte filim hep böyle anlarda kopardı. Sinema birden ayaklandı. Islıklar, tekmeler, küfürler. Yerinde duramazdı, başlardı bağırmağa, iki parmağını ağzına sokup ıslık çalmaya. Filimin kopmasıyla birden gökyüzünde giden bir uçaktan bir anda yere yuvarlanmış gibi olurdu. Kendini hiç bek- lemediği bir anda buluverirdi. Hep kendini unut- malıydı. Filim süresince o da serüvenin içinde olmalıydı. Adeta filime karışmalıydı. Kendi hay- atının, kişiliğini sokakta bırakıp filime katılma- lydı. Bunun için gider en ön sıralara otururdu. En tenha sinemaları seçerdi. Böyle olunca filim, bir uydurma hayaller şeridi olmaktan çıkar; yalnız onun için oynayan, devam eden yeniden yaşanan ikinci bir hayat, değişik bir dünya olurdu. Bir an için bu duyguyu yaşayabilince sevinirdi gün boyu. Hep o anı uzatmaya çalışırdı. İçine bir ışık dalı gibi çökerdi o an. Sonra ona, bunun gibi başka anlar gerekirdi. Nedendi? onu mutluluğa götürecektir yollar tıkanmıştı. Sadece zoraki avun- malar vardı. Bir seçit zoraki mutluluklar. Hayal- de kalan yaşamalar.

Ne çok çıplak vücutlar vardı! Yarık kollar, omuzlar sırtlar, çorapsız bacaklar. Beyoğlunda tam bir Haziran öğlesi yaşanıyor. Hep bu kadınları, bu vitrinleri, bu dost binaları seyretti. Bir ömür boyu. Bakışları hep bu yerlere, bu in- sanlara değdi. Bıkmadı, her defasında yeni buldu hepsini: birkaç yıl önceki küçük kızlar şu olgun kadınlar mıydı! Bir zaman kadınları seyretti. Esmerdiler hepsi de. Sarışınları bile. Sokağı gören bir pencere önüne çöküp zaman öldürme- liydi. Yapacak başka şey yoktu. Oturdu, üç duble çekti. Bir sosis, bir cips. İki de sigara söndürdü. Belki bir saat sadece sokağa baktı. Daha ı di. Gazete okudu. Okumadı, resimlere göz gezdirdi. Yer üstünde sadece sıkıntı vardı o gün. Bu sıcak da onun işiydi. Bezginlik bir sis gibi inmişti şeh- rin içine. Neye baksa, ne etsc, bir bitiş, bir tü- keniş seziliyordu. Sanki var oluşun son günüydü, akşama kıyamet kopacaktı. Ya bir tufan, ya bir kasırga, bir deprem, bir ihtilâl, bir savaş çıkıve- recekti. Alışılmış sıkıntılı, huzursuz düzenler, düzensizlikler duygular, duygusuzluklar, yaşa- yışlar yaşamayıslara son verilecekti. Bu yalnız benim duygum, benim sezgim mi? dedi. Bir vit-

rin önünde durdu. Kadın çamaşırları, eşyaları satan lüks bir dükkandı. Camın ötesinde güne, güneşe, toza, tere, hayatın, insanın pisliğine, ki- rine, yaşamının iğrençliğine meydan okurcasına ışıl ışıl ,renk renk bir dünya vardı. İncecik gece- likler, külotlar, sutyenler, kombinezonlar, sabah- lıklar... Hangi vücutlar giyerdi bunları? Yanı sıra iki rum kıızı da duruyordu. Konuşmadan dalıp gitmişlerdi. Hiçbir zaman erişemeyecekleri nesnelere esrarlı âleminde kayıptılar. Hep bir cam ardında görmeye mahkûm oldukları şeylerdi bunlar. İstenilen birşeyi hiç bir zaman elde ede- miyeceğini bilmenin bezginliği vardı içlerinde. Onlar için de şu an, dünyanın sonuna yaklaştığı sezgisini veren bir andı. Umutsuzluk sarmıştı çevrelerini. Kişinin içinde bir yanıp bir sönen o iç ışığı da muhakkak bir zaman için sönmüştü. Kapkaraydı dünyaları. Kimsesiz. Boş. Evet, yalnız değildi. Sona eren bir şey vardı yer üstünde.

Sıcak yakıyordu. Güneş şehrin tam tepesin- deydi. Caddenin iki kaldırımında da gölge yoktu. Elini cebine soktu, bozuklukları karıştırdı. Par- maklarına iki üç ellilik takıldı. Bir de beş lirası vardı iç cebinde. Bu geceki içki parası. Yarım vardı, öbür gün vardı. Daha günler vardı birbiri ardına gelen, gelecek olan. Parasızlık, işsizlik, yal- nızlık vardı o günlerin içinde de. Boyuna kadın- lar geçiyordu. Kimi plâja gidiyordu, kimi erke- ğiyle buluşmaya. Başka ne olacaktı. İçlerinde şu günü hayatın son anları olarak düşünmeyenleri vardı. Küçük hayatları için mutlu olanları. Bu kadarı ile yetinenleri.

Bir sinemada görmediği bir filim oynuyordu. Heyecanlı bir polis olayının hikâyesi olduğu bel- liydi. George Raft vardı baş rolde. Eskinin, ta çocukluğunun dostuydu Raft. Bir bir resimlere bak- tı. Kenar Şehzadebaşı sokaklarında geçen çocuk- luğunu hatırladı. Filimlerle anlamca değişen, zen- ginleşen çocukluk oyunlarını. Taklit ettikleri bazı artistler vardı o zaman. Bir filimi mahallede ar- kadaşlarıyla yeni baştan çevirirlerdi adeta. Filim- deki en tehlikeli sahnelere kadar. Artist bir pen- cereden sokağa mı atlıyordu, hemen ağaca tir- manır veya duvara çıkar çayıra birakıverirlerdi kendilerini. Doğuş mü var, toprakların üzerinde yuvarlanıp dururlardı. Bir keresinde onu da kızıl- derililer yakalamıştı, dut ağacına sımsıkı, belki de filimdekinden de sıkı bağlamışlardı. Marifet filimdeki gibi ipi kendiliğinden çözebilmektir. Bu- rakıp gitmişlerdi karanlık basınca. Saatlerce uğ-

raşmıştı, iper elini kolunu kesmişti. Neden sonra geçen biri gelmiş ipi kesmişti. Çocukluğunun artistlerinin çoğu silindi gitti. Bir Walter Miller vardı meselâ. Binbir tehlike adasındaki haydutların başıydı. Beyaz elbisesi, ince siyah bıyıkları, kibar aşağılık haliyle bir yürüyüşü, bir gülüşü vardı. Sofadaki büyük dolabın aynasında kendini ona benzetmeye çalışırdı. Haydutların başıydı. Hafiyeyi yakalamışlardı, öldüreceklerdi, kız ona kalacaktı, hazinelere o konacaktı. Dünyada ilk defa bir film de haydut başının kazanmasıyla bitecekti. Onu kendi filiminde zaten hep haydutlar kazanırdı. Hayatta da öyleydi. Ama o zaman hayatta da böyle olacağını bilmiyordu. Sonradan öğrendi. Kötülerin dünyasıydı bu. İyiler yenilmek zorundaydı. Kahramanlar, öyle geçinenler, kötülerdi hep. Çocuk romanlarda, Hollywood filimlerinde iyiler kazanırdı. Zorla, gerçeğe aykırı bir kazanmaydı bu.

Sinemeye giren yok gibiydi. Boş sinemaları ötedenberi sevmişti. Boş, insansız bir salonda filim seyretmek için sahteliğini, yalan tarafını yok ederdi. Adeta birkaç kişinin seyrettiği bir hayat olayı yalnız onlar için akıp geçirdi. Bir birinci aldı. Salonda beş altı yalnız insan vardı. Onlar da birbirlerinden mümkün olduğu kadar uzak yerlere dağılmışlardı. Localar boştu. Işıklar sönmüştü daha. Gitti önde köşede bir koltuğa oturdu. Ceketini çıkardı. Duvardaki artist resimlerine, afişlere baktı. Hepsi dostuydu sanki. Hayatını beraber yaşamıştı onlarla. Kimiyle sevişmiş, kimiyle döğüşmüştü. Hayattaki sevgililerinden daha yakın buluyordu o kadınları. Sıcak fena basmıştı. İçinde bir bunalma duyuyordu. Sanki bir ağırlık nefes almasını önliyordu. Şimdi denizde olmalıydım dedi içinden. Bir transatlantikte, bir şilepte düşündü kendini. Ya da bir yatın güvertesinde. Hiç değilse Yalova'ya giden bir vapurda. En ön sıraya gider, ayaklarını uzatıp rüzgâra karşı bir sigara yakardı, soğuk bir gazozu dikerdi. Aydınlık, rüzgâr, sessizlik. Özlediği bu kadarcıktı. Buradaysa aksine ne varsa, hepsi. Karanlık, sıcak, gürültü. Hayatına benziyordu bu çelişme. Ne istediyse onu kaçırdı elinden, ne aradıysa onu bulamadı. Aşklar, dostluklar, amaçlar, hayaller. Tükenmiş, bitmiş bir insandı artık. Gününü geçirmek, sürüklenmek, yani yaşamadan yaşamak.

Film de inadına hep gece içinde geçiyordu. Gündüz orada bile yoktu. Takipler, silâhlar, yumruklar. Karanlık salonun yavaş yavaş dolduğunu

hissetti. Önünden, ardından bilinmedik kimseler gelip geçiyor, sağına soluna oturuyorlardı. Filimi değil, kendi filimini yaşıyordu. Şu sinemada ne kadar insan varsa o kadar ayrı, başka, değişik filim vardı. Perdedekinden daha çekici, daha heyecanlı, daha içler acısı, daha gülünç. Filimdeki serüvenlerin bir başı sonu vardı. Oysaki insanoğlunun serüvenlerinin başı da sonu da bilinmezdi. Umulmadık bir yerde, beklenmedik bir anda bitiverirdi. Hani bazan en heyecanlı yerinde film kopuverirdi ya, tıpkı öyle. George Raft'la sevgilisi düşmanlardan kurtuldular, bir taksiye bindiler. En sürükleyici bir andaydı filim. Kaçabilecekler mi? Öndeki oğlanlar el çırpmaya başladılar bile. Araba yola çıktı, uçuyor. Birden kalbinde bir sıkışma duydu. Perdedeki hayaletler eridi. Karanlık aklaştı sonra tekrar karardı. Elini göğsüne götürdü. Bir şey oluyordu, ama ne? Deprem mi, kasırga mı? Dünyanın sonu muydu? Bir insan kendi anıları, serüveni ile birlikte yok oluyordu. Fazla bir şey düşünemedi. Tam karşısında George Raft'ın haydutların eline geçtiğini gördü. Sinemayı heyecanın sardığı bir anda filim koptu. Ortalık aydınlanmadı, aksine karardı, karardı. Koltuğunun sağ yanına yığılıp kaldı öyle. Filimin heyecanı içinde yanındakiler bile önce farketmediler. Raftla sevgilisini daracak bir odaya götürmüşlerdi. Burunlarının ucuna kocaman bir tabanca dayalıydı. Ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Birden önde oturan çocuklardan biri onu görüverdi. Yol gösteren kıza bir şey fısıldadı. Kız koştu, bir adamla geldi. Kocaman tabanca beyaz perdede gözü çeken tek şeydi. Seyirciler o tabancanın yapacağı işi heyecanla bekliyorlardı. Şu an ne olacaksa olacaktı işte.

Birden filim koptu. Lambalar yandı. Homurtular yükseldi. Beş on kişi yerlerinden fırladı. Bir ses: "Bir şey yok baylar, oturun, oturun" diye bağırıldı. İki kişi onu kucakladı, kaldırdı. Koltukta oturan bir kadın: "Bayılmış mı?" dedi. "Sıcaktan olmalı" Başka bir kadın "Sarhoş mu ne?" diye mırıldandı. Öteden afacan bir çocuk: "Yok be diye seslendi öldü herif, öldü". Yerlerine oturdular. Az sonra filim koptuğu yerden başladı. Tabanca ağır ağır indi. Patladı. Ter vardı insanlarda. Bir el başka bir incecik eli buldu. Bir bacak ötekine yaslandı. Birşey olmamıştı sanki. Her kişi-oğlu kendi filimini sürdürmeye koyulabilirdi. Nerede, ne zaman kopuvereceği bilinmeyen filimlerini...

G Ü N L Ü K

Salâh BİRSEL

28 Mayıs 1954

K apidere'den sonra 58 kilometre otobüs yolculuğu.

Yolların ne kadar bozuk olduğunu anlatmak için şunu söyleyeyim: bir insanın yaya olarak 12 saatte varabileceği Elbistan'a biz otobüsle tam 4 saate geldik.

Dağ, dağ, dağ.

Şardağ, medetsizdağ.

Bütün yollar dağ.

Bir açıklığa varıyorsunuz, "hah artık düz yola çıktık!" diye seviniyorsunuz. Bir dönemeç. Yeniden dağlar, karlı ve yeşil başlı dağlar.

Nurhak dağları.

Buralarda çaylar, dereler pek çok.

Bir dere başında inip yemek çıkınlarımıza el atıyoruz.

Düşünüyorum: bu oturduğum taşın üstüne yahut şu berideki tümseğe belki Karacaoğlan da oturmuş, katığını yemiştir. Ama o, yemekten sonra, sazını eline almış :

İncecikten bir kar yağar

Tozar Elif Elif diye

türküsünü çağırmıştır herhalde. Yahut şu da akla gelebilir: Karacaoğlan bu türküyü söylemek için ta Elbistan'a kadar sokulmuş, İncecik dolaylarını görececek bir tepeye çıkmış ve bağlamasını işte ancak o vakit tıngırdatmaya başlamıştır.

Peki İncecik kızları bu bağlama sesini duyunca ne yapmıştır? Koşup Karacaoğlan'a gelmişler midir?

Ah, hayır, Karacaoğlan'ın kucasına, atılan İncecik kızları, o yarısından çoğunun adı Elif olanlar değil, İncecik yağmuru, İncecik karı, İncecik rüzgârıdır.

29 Mayıs 1954

Toprak damlı, toprak duvarlı evleriyle saştan yeni çıkmış gibi duran Elbistan'dan korkmamanız için kendinizi Ceyhan'ın güzelliğine kaptırmalısınız.

Ceyhan, Elbistan'ın tam ortalık yerinde, hışırdaya hışırdaya akıyor, güneye, Fırat'a kavuşmağa koşuyor.

Ah, Ceyhan'ın sesi! İnsana tabiat içindeki yerini hatırlatan bu nehir sesi!

Diyebilirim ki hayatımın en renkli gecelerinden birini bu sesi dinleyerek geçirdim. Bu ses,

yağmur yağarken, rüzgâr eserken ağaçların, ovaların, denizlerin, çöllerin çıkardığı sestir. Tabiatın sesidir bu. İnsanoglu bu sesi duydukça tabiatın da bir canı olduğunu, kımıldandığı görünmeyen bir hayvan gibi içten içe yaşadığını ta iliklerine kadar duyuyor.

Ben bu sese, tabiatın bu büyüğü sesine, bir kez de Karadeniz Ereğlisi'nde tutulmuşum. O vakitler kayalık bir sahilin berisindeki otelde kalıyordum. Aylardan Aralıkta. Geceleri dalgaların kayalara vuruşu bana sonsuzluğun sınırını haber veren seslenişler gibi geliyordu.

Gülmeyin.

Bu küçük duyguların kulakları şehrin gürültüsüyle körleşmiş insanların hayatında büyük yeri vardır.

Bizler tabiatın içinde yaşadığımızı unutmuş yaratıklarız.

Bizim, şehirde yağmur sesini radyo veya otomobil sesinden ayırmamız bile çok güçtür.

30 Mayıs 1954

Göz kamaştırıcı bir uyku uyuyorum.

Uğul uğul akan Ceyhan nehri veriyor bana bu uykuyu.

Ceyhan'ın sesini insan ne vakte kadar sever? Ölüncüye kadar mı? Yoksa bir gün gelir, bu ses kişioğlunu çileden çıkarmaya mı başlar?

Kışın Elbistan'ın dört bir yanı karla çevrilip de ilçe, diğer şehirlerle ilgisini kaybedince Elbistanlılar bu su sesiyle ne yapar?

Ya hep aynı sesleri dinlemek zorunda olan bir tutuğun, bir hükümlünün hali nicedir acep?

Ya bizler, şehirlerde oturup ta bir teviye sesler, bir teviye güzellikler içinde bunalmış olanlar, bizim halimiz nicedir? Bizler de birer tutuk, birer hükümlü müyüz?

Haydi bunları bırakayım. Göz kamaştırıcı uykuma döneyim tekrar. Elbistan köprüsüne karşı gözlerimi tekrar yumayım.

Elbistan Köprüsü.

100 yıllık.

1000 yıllık.

10.000 yıllık Elbistan Köprüsü.

Elbistan Köprüsünün altından Seine değil Ceyhan akar.

Ceyhan'la beraber Türk köylerinin hüznü, Türk köylülerinin gönlü akar.

Elbistan Köprüsünün altında çocuklar sazan balığı, sarı balık, ala balık avlar.

İLİM KANSER HAKKINDA BUGÜN NELER BİLİYOR

François Le LIONNAIS

Kanser, bugünkü tıbbi meşgul eden en önemli meselelerden biridir. Bu hastalık hakkında, bir kısmı heyecanlı olan makaleler çıkmadığı gün yok gibidir. Bu makalelerin çoğu —hattâ bu mevzua ait bazı kitaplar— bir çok kimselere kanser hakkında yanlış fikir vermeğe sebep olmakta ve gerçekte bunların faydadan çok zararları dokunmaktadır.

Kanser hakkında bilinen hakikatler nelerdir?

Her canlı varlık, bir veya birden çok canlı hücreden müteşekkildir; insanların vücudu, farklı organları meydana getiren dokuları teşkil etmek üzere bir araya gelmiş bir kaç milyar hücreden mürekkeptir. Bu hücreler devamlı surette ölmekte ve bunların yerini yeni hücreler almaktadır. Yetişkinlerde, ölen her bir hücrenin yerini yeni bir hücre alır, bu yüzden, hücrelerin toplam sayısı normal ve sıhhatte olan bir kimsede hemen hemen hiç değişmez.

Mamafih, bazan muayyen hücrelerin bu kanunu ihlâl ettikleri ve vücudun ihtiyacından fazla sayıda çoğalmağa başladıkları da olur. Bu fazla hücreler, tümör denilen bir grup teşkil ederler.

İnsanlık kadar eski bir hastalık :

Böyle tümörlerin çoğu oldukları yerde kalıp, vücuda yayılmazlar; bunların zararları olsa bile, azdır. Bunlara “selim tümör” denilir. Öte yandan, Yunanlı hekim Galen’in Milâddan sonra ikinci yüzyılda kaydetmiş olduğu gibi, kanser bir “habis tümör”dür. Bu cins tümörlerde hücrelerin çoğalması mevzii kalmaz; yeni hücreler, civarlarındaki dokuları ve organları istilâ ederler, bunları sıkıştırarak, kanamalara sebebiyet vererek, açık yolları tıkararak, vücudun mühim kısımlarının normal fonksiyonlarını görmelerine mani ve sonunda bunların mahvına sebep olurlar. Çoğalmağa istidadları böyle mel’unca artan hücreler kana veya lenfe girdikleri vakit, bunlar vücudun uzak kısımlarına taşınabilirler ve oralarda yeni kanser kolonileri teşkiline başlarlar. Bu olaya metastasis denilir. Kanser ilk başladığı yerde ameliyat yapılmadan önce metastasis başlamış ise, ekseriya hastalık yeniden zuhur eder.

“Kanser” kelimesi, farklı şekillerde olan ve deriye, guddelere, kana v.s.ye ârız olan bir çok illetlere şamildir. Vücudun bütün organları kansere müstaittir, fakat en çok erkeklerde hazım

Mazılar.

2 Haziran 1954

Kapıdere-Elbistan yolunun mazıları! Sonbahar gelip te ocaklarda sobalarda gürül gürül yanmaya başladığımız vakit beni düşünün!

Dünyadan alıp götürceğiniz son hâtıralar arasında ben de bulunayım. Sonra nasıl olsa Nurhak dağlarını da, beni de unutursunuz.

Fakat ben sizi daha çabuk unuturum. Bir keré buralardan kurtulup ta İstanbul’a vardım mı ben nerde, sizi hatırlamak nerde?

Anladımız değil mi, beni düşünün!

İbabuk, ibabuk diye öten kuşlar! Sizler de bana iyi bakın. Nasıl olsa siz de yakında leyleklerle beraber buradan çekilip gideceksiniz. Gelecek yıl geldiğiniz vakit de ben, kimbilir, nerelerde olurum.

Nurhak dağlarının kertenkeleleri, tarla fareleri, yılanları, sizler de gözlerinizi bana dikin!

Büyük bir yazar değilim. Ama siz benim

gibisini bile buralarda bir daha zor görürsünüz.

3 Haziran 1954

Bir şiir :

*Nurhak dağlarına gittiğiniz zaman
İbabuk kuşlarını, mazıları göreceksiniz
Şayet tepelere tırmanırsanız
Tarla farelerine de rastlarsınız
Ama yılanlarla dost olabilmek için
Sakin tarla farelerini ürkütmeyin ha
Sonra kertenkelelerle de iyi geçinmeye bakın
Çünkü gelecek yıl döndüğünüz vakit
Kertenkeleleri bir daha tanıyamazsınız
İbabuk kuşlarını da tanıyamazsınız
Mazılarsa sizin gördüğünüz mazılar değildir
Elbistan-Kapıdere yolu
Yüzyıllar yüzyılı böyledir
Elbistan-Kapıdere yolu
Yüzbin yıllıktır ama
Elbistan-Kapıdere yolunda
Mazılar kertenkeleler bir mevsimlikdir.*

borusu ile kadınlarda tenasül organları kansere yakalanır. Teneffüs organları ve ağız kanserlerine daha az rastlanmaktadır.

Bu hastalığın insanlık kadar eski olduğu anlaşılmaktadır. Hekimliğin babası olan Hipokrat, Milâddan önce dördüncü yüzyılda bu hastalığı tarif etmiş ve buna "yengeç" mânasına gelen bir isim vermiştir. Daha eski Mısır ve Hind kitaplarında da bu hastalıktan bahs olunmaktadır. Kanserin tarihten önceki zamanlarda çok yaygın olduğunu kabul etmek doğru olur, fakat bu hastalık kemikten çok ete ârız olduğundan fosillerde kansere ait emâreler azdır.

Hayatın modernleşmesi neticesinde kanserin arttığı söylenmekte ve modern memleketlerde kanserin artmakta olduğunu gösteren istatistikler neşredilmektedir. Bu istatistikler doğrudur, fakat ileri sürülen iddianın doğruluğunu mutlaka isbat etmezler.

Kanserden fazla öldüren hastalık : kalb hastalıkları.

Bu istatistikler gerçekte üç şeyi isbat ederler: modern teşhis metodları ilerlemiştir, ortalama ömür uzamıştır ve diğer bir çok hastalıklara karşı girişilen savaşlarda gitgide başarı elde edilmektedir. Bugün kanserden ölenlerin çoğu, daha önceki devirlerde çoktan başka hastalıklara tutularak ölecekleri bir yaşı geçmiş oldukları için kanserden ölmektedirler. Şunu da ilâve etmeliyiz ki, çok yayılmış bir kanaatin hilâfına, bilhassa dünyanın en çok gelişmiş memleketlerinde kalb ve kan damarları hastalıklarından ölenlerin sayısı, kanserden ölenlerin sayısından fazla olmakta devam etmektedir.

Kanser, münhasıran insanlara ârız olan bir hastalık değildir. Kanser muhtelif hayvanlarda görülüp incelenmiş ve benzer olaylar çeşitli nebatlarda da müşahade edilmiştir.

Kanserli dokuların mikroskopik muayeneleri ile Fizik, Kimya ve Biyoloji alanlarında yapılan araştırmalar neticesinde çok değerli bilgi elde edilmiştir. Fakat bu direkt metodlarla asıl muamma çözülememiştir. Bu hastalık ile ilgili olabilecek çeşitli âmiller ile kanser arasındaki karşılıklı münasebetleri keşfetmek ümidiyle araştırmalar, endirekt fakat müessir bir silâh olan istatistik alanına da çevrilmiştir. Meselâ, kanserin iklim ile, yiyecek ile, çeşitli hayat tarzlarıyla, yaş ile, cinsiyet veya meslek ile bir ilgisi var mıdır? Bu suallere cevap vermek üzere bir çok çalışmalara girişilmiştir.

Bugün bu metotla ancak bazı neticeler elde edilmiştir. Meselâ, zencilerin deri kanserinden nisbeten masun olduğu, mide kanserinin bilhassa Japonya ve Endonezya'da fazla görüldüğü ve karaciğer kanserine en çok tropik bölgelerde rastlandığı tesbit edilmiştir. Mamafih, bu cinsten

istatistikleri yorumlarken çok dikkatli davranılmalıdır, çünkü iklim ve yaşama tarzları aynı olan memleketlerde, bazan, kansere tutulanların sayısında izah edilemeyen farklar görülmektedir.

Bu çalışmaların başlangıcında, kanserin en çok iklimi mutedil olan çok gelişmiş memleketlerde tesirini gösterdiği, çok soğuk ve çok sıcak memleketlerde nadir görüldüğü zannedilmişti. Bu zan, bilhassa, gelişmiş memleketlerde doğru istatistiklerin elde edilmesindeki güçlüklerden ileri geliyordu. Bugün anlaşılmıştır ki, kanser, dünyanın bütün bölgelerinde görülmekte ve bütün insanlar, aralarında hiç bir fark olmaksızın, bu hastalığa duçar olmaktadırlar.

Tehlikeli yaş ellidir :

Umumiyetle bugün bütün dünyadaki ölümlerin %10 ilâ 15 inin kanserden ileri geldiğinde ittifak edilmektedir. Bu demektir ki, yedi ilâ on kişiden biri kanserden ölmektedir.

Kansere her iki cins de aşağı yukarı aynı nisbette müptelâ olmakta ve kanser en çok 50 yaşlarında görülmekle beraber her yaşta tesirini göstermektedir.

Kanserin sık sık vukuu ile muayyen bazı meslekler arasında bazı münasebetler görülmüştür. XVIII. yüzyılın sonunda İngiliz cerrahı Percival Pott, baca temizleyen gençlerin derilerinde kurum sürmesi neticesinde meydana gelen bir kanserden bahsetmiştir. Zamanımızda bu meslek ile birlikte kansere sebebiyet veren bu âmil de ortadan kalkmaktadır. Katran, zift gibi bazı hidrokarbonlar ve madenî yağ ve boyaların bazılarıyla ilgili çeşitli işlerde çalışan işçiler arasında da kansere tutulanların sayısının çok olduğu görülmüştür.

Batıl bir inanç, kanserli evler :

Muayyen sokaklarda muayyen evlerin kansere sebebiyet verdiği batıl bir inançtan başka bir şey değildir. Bazan bu inanç, aslı olmıyan rivayetlerden ileri gelmektedir. Bazan da muayyen bir yerde bir çok kanser vakası görülmektedir, fakat bunların sebebi basit bir tesadüften başka bir şey değildir. Maalesef, kanser o kadar çok yayılmıştır ki, aynı sokakta veya aynı evde aynı zamanda yaşayan muhtelif kanserli kimselere rastlamak hiç te hayret verici bir şey değildir.

Kanserin belli başlı amilleri nelerdir? Nasıl ve niçin sıhhatli bir hücre kanserli bir hücre haline girmektedir? Bugün bu suallere verilecek cevaplar hakkında bilinenler azdır. Kanserin, dokuların tahriş olması neticesinde meydana geldiği fikri, mütehassısların çoğu tarafından kabul edilmemektedir. Bugün en çok ileri sürülen teorilere göre kanser 1) hayat rüşeymhalinde iken hücrelerde meydana gelen ve senelerce devam

eden bir karışıklığın neticesidir, 2) bir virtüs enfeksiyonudur, 3) hücrelerin somatik mütasyon¹ denilen anı istihale ile farklı üpten hücrelere inkilâp etmesinden ileri gelmektedir.

İlim adamları, elektron mikroskopu yahut bir hücrenin moleküllerinin incelenmesine imkân veren elektron mikroskopundan daha da kudretli âletler yardımıyla yakında kanser hakkında daha kesin bir bilgi edinileceğini ümit etmektedirler. Çok kısa elektromanyetik dalgalar (ultra-viyole, röntgen ve gamma ışınları) bu sahadâ bazı bilgiler temin etmişlerdir.

Ya doğrudan doğruya, yahut da meselâ güneş ışığındaki ultraviyole ışınları deri kanserine sebebiyet vermektedir. Röntgen ışınları ile gamma ışınları, doktorlara, radyo-aktif maddelerle uğraşanlara, Röntgen teknisyenleri gibi böyle ışınlarla devamlı surette marûz kalanlara ârız olan ve "radyasyon kanseri" denilen kansere sebebiyet vermektedir.² Bu kategoriye, atom patlamalarında meydana gelen radyo-aktivitenin sebep olabileceği kanserler de dahildir.

Carcinogen denilen bir takım kimyasal maddeler de kanserin gelişmesini tahrik edebilirler. Bunların içinde en iyi bilineni kastrandır. Folliculine denilen dişi hormonu gibi diğer maddeler de kanserin gelişmesini tahrik hususunda tâli bir rol oynayabilir, gene diğer bazı maddeler de bu gelişmeyi yavaşlatabilir.

Bazı muayyen hallerde kanser bir virüs tarafından husule getirilebilir. Bu husus, muhtelif hayvanlarla tecrübi olarak tahkik edilmiş bulunmaktadır. Fakat insanlarda görülen kanserde, bir çok tanınmış ilim adamının yaptığı araştırmalara rağmen, bakteri veya virüslerin rolleri meselesi katıyetle çözülememiştir. Tekerrür eden küçük yanıklar, yerine iyi oturmamış takma dişlerin sebep olduğu tahrişlerle kanser arasındaki münasebeti gösteren müsbet deliller mevcut değildir.

Bulaşma ihtimali yoktur:

Kanserin menşei ne olursa olsun, bir husus

¹ Bu makalenin çerçevesi dışında kalan tafsilâta girmeksizin diyebiliriz ki, "germinal mütasyon", üretici bir hücrenin anı transformasyonudur. Bu transformasyon, bu hücrelerin genetik yapısını değiştirerek, yaşayabilen veya yaşayamayan yeni bir biyolojik nevi doğmasına sebep olur. Buna mukabil, "somatik mütasyon", vücudun üretici olmayan hücrelerinde vuku bulan bir transformasyondur.

² Bu cins ışınlarla muayeneye veya tedaviye tâbi tutulan hastalara, doktorlar tarafından tesbit edilen kısa müddetler zarfında tesir eden bu ışınların bir zararı dokunmaz.

kesin olarak anlaşılmış bulunmaktadır: kanser sâri değildir. Kuşlarda görülen bir kanser müstesna, toz haline getirilmiş kanserli doku ile yapılan aşular kanser meydana getirmemiştir. İrsiyet meselesi daha karışıktır. Zannedildiğine göre kanserin kendisi irsi değildir, fakat kansere istidatın irsi olabileceği ihtimal dahilindedir.

Umumiyetle kanser belli arâz olmaksızın başlar. Ekseriyetle ilk devrelerinde ateş ve ağrı yoktur. Kanserin teşhisini bu kadar güçleştiren de bu husustur. Bazı emâreler muayeneyi icab ettirir, fakat bunlar lüzumsuz korkular doğurmalıdır, çünkü muayene neticesinde, ekseriya, telâşlanmağa yer olmadığı anlaşılır.

Gecikmenin ölüme sebebiyet vermesi muhtemeldir:

Bahsedilen bu emâreler arasında, sigil veya buna benzer küçük ve ağrısız tümörler veya şişler, sancısız bile olsa kanamalar, devamlı ses kısıklığı, müzmin hazımsızlık, muannid peklilik, kansızlık, kilo kaybetmek, derinin anormal beyazlığı veya sarılığı gibi haller vardır. Şunu tekrar etmelidir ki bu arâzın kendisinde telâşa düşecek bir şey yoktur; bazı kimseler bu arâzi gösterdikleri vakit, hem kendilerine hem de akrabaya ve dostlarına hayattı zehir edebilecek bir "kanser korkusu"na kapılırlar: buna mahâl vermemelidir. Bu arâz görüldüğü zaman sadece, gerekli muayeneleri yapacak ve gerekirse meseleyi bir mütehassısına veya bir kanser kliniğine havale edecek bir doktora müracaat etmek lazımdır. En çok yapılan testlerden birisi biyopsi veya şüphelenilen dokudan bir parçanın mikroskoplâ muayenesidir. İmkân olduğu takdirde, ayrıca, arâz gösteren organların röntgenle muayenesi de yapılır.

Kanser teşhisinde ne kadar erken hareket edilse yeridir. Başlangıçta anlaşılan bir kanserin bugün hemen daima tedavi edilebileceğini bilmek çok önemlidir. Diğer taraftan, geç davranmanın ölüme sebebiyet vermesi çok muhtemeldir. Kanser, kendi kendine iyileşmeyen nâdir hastalıklardan biridir, zamanında tedavi edilmezse eninde sonunda öldürür.

Kanserin âmillerinin neler oldukları bilinmediği müddetçe bu hastalığın tedavisiyle ilgili bilgiler de noksan kalacaktır. Bugün bu hastalıktan korunmanın esasını, hijyen ve temizlik hususunda alınan koruyucu tedbirler ve dikkat edilecek arâzin neler olduğunun bilinmesi teşkil eder. Hattâ tam sıhhatte olduklarına inananların bile muntazam muayeneden geçirilmeleri mecburî kılınmaya kadar, halkı, kanserin erken teşhisinin lüzumuna inandırmak hususunda eğitim kampanyaları açmak zaruridir.

Kansere ait bilgimizde mevcut boşluklara rağmen, bilhassa erken keşfedilen muayyen tip kanserlere karşı başarılı olan tedavi şekilleri vardır. Yıldan yıla bu tedavi usulleri daha başarılı ol-

makta ve bunların çeşitleri artmaktadır. Bu usul-lerin başında tümörlerin ameliyatla çıkarılması gelir. Bu, bazan tamamiyle başarılı olmakla beraber, bazı hallerde kanserin nüksetmesine mâni olamaz. Bu yüzden, ameliyatlar bazan radyasyon tedavisiyle tamamlanır.

Muskalar ve okuyup üflemler:

Radyum ve kobalt, fosfor veya iyodun radyoaktif izotopları tarafından neşrolunan gamma ışınları kullanılarak yapılan Curie tedavisinden, röntgen ışınlarıyla yapılan tedavilerden ekseriya kesin sonuçlar alınmaktadır. Elektrik pıhtılanma usulü ve hormon tedavileri de bazan hayret verici derecede başarılı olmaktadır. Son zamanlarda, kimyasal tedavi tarzları ile de, kesin olmasa da, ümit verici sonuçlar elde edilmiştir. Bu son tedavi usulü istikbal için büyük ümitler vâd etmektedir. Fakat bunun için, daha geniş araştırmalara daha çok miktarda malî imkânlarla ve çok sayıda iyi yetişmiş araştırma yapacak kimseye lüzum vardır.

Tedavi usulü ne olursa olsun, bu, yalnız bir mütehassısın talimatı altında yapılabilir. Bunun dışındaki bütün tedavileri muhakkak red etmek zaruridir. Bu yalnız, "muskalar", "okuyup üflemler" için değil aynı zamanda homoeopathic çareler ile "naturist" usuller için de doğrudur. Bugün kansere karşı herhangi bir şekilde müessir olan bir serum veya aşı yoktur. Şarlatanlara kanmak, diğer herhangi bir hastalıktan çok kanserde ölüme sebebiyet verir, çünkü bu, bir mütehassıs müracaatı geciktirir ve başlangıçta tedavisi kabil olan bir kanseri, muhakkak öldüren bir hastalık haline getirir.

İngiltere, 1791 de kansere karşı toplumca bir savaş açmak, bir Londra hastanesinde kanserliler için özel bir servis kurmak suretiyle dünyaya örnek olmuştur. XIX. yüzyılın sonundan beri bu hastalığa karşı girişilen ilmi taarruz son derecede genişlemiştir. Bugün bütün ileri memleketler, kanserle ilgili tedavi merkezleri, ilim enstitüleri kurmuş bulunmaktadırlar. Bu millî teşekküllerin gelişmesi, tabii olarak, milletlerarası işbirliğine ve 1933 de Milletlerarası Kanser Bir-

liğinin kurulmasına yol açmıştır. Merkezi Paris'te olan birliğin 42 millî şubesi vardır ve altı dilde bir bülten yayınlamaktadır. Altıncı Milletlerarası Kanser Kongresi, bu yılın Temmuzunda Brezilya'da Sao-Paulo'da toplanmıştır.

UNESCO'nun İcra Konseyinin son toplantısında bu teşkilâtın kansere karşı girişilecek mücadelede faal rol alması kararlaştırılmıştır.

Matematikten Biyokimyaya:

Yalnız ilmi araştırma sayesinde kanseri temellerinden sarsmak ve sonunda yok etmek ihtimal dahilindedir.

Fakat bugün millî ve milletlerarası araştırmalar mükemmelden çok uzak şartlar içinde yapılmaktadır. Bu araştırmalara tahsis edilen malî yardımlar mahduddur, araştırma faaliyetleri arasında kâfi derecede ahenkli bir işbirliği kurulmamıştır. Bu çok girift savaşta birbirinden çok farklı ilimlerin seferber edilmesi icab etmektedir. Bu ilimler, matematiğin çok mücerred kollarından hücre araştırmalarına, Fizikten Kimyaya ve Biyofizikten Biyokimyaya kadar geniş bir alan kaplamaktadırlar.

İlmin muhtelif kollarının bu karşılıklı tesirlerine bir misal, son yıllarda büyük gelişmeler kaydeden carcinogen (kanseri tahrik edici maddeler) alanında yapılan araştırmalardır. Katrandaki bazı kimyasal maddelerin, moleküllerinin içindeki elektron dağılışının mahiyeti dolayısıyla, kanser husule getirmesi kabil olmaktadır. Bu elektronların rolleri Fiziğe ait bir teori olan dalga mekaniği vasıtasıyla anlaşılmış bulunmaktadır. Bu teorinin kendisi de yüksek Matematiğin kullanılmasını gerektirmektedir.

İlmin bir çok kollarının bu birbirine bağlılığı ve mütehassıslarla gerekli vasıtaların sayısının büyük miktarda çoğaltılması lüzumu millî hudutları çok aşan ve buna göre karşılanması icab eden bir meseledir.

XX. yüzyıl, insan oğlunun kansere karşı zafer kazandığı yüzyıl olmalıdır.

Geviren: Tank ÖZKER

BİZ VE İLİM DÜNYASI

François Le LIONNAIS

Okuyucularımıza : Sizleri Müsbet ve Tabii İlimler alanında ilgilendiğiniz sualleri bize göndermeğe dâvet ediyoruz. Bu sualleri cevaplandırmak, gerekli dokümanları elde etmek veya yetkili müesseselerle temasınızı sağlamak hususunda elimizden geleni yapmağa çalışacağız. Bazı hallerde kesin bir cevap vermek imkânsız veya sorulan sual münakaşa konusu olan bir mevzua ait olabilir. Bu yüzden, sorulan bütün sualleri cevaplandırmayı üzerimize almıyoruz. Maksadımız, istifade edemediğiniz veya haber almamış olabileceğiniz araştırmaya imkânlarını sizlere temin etmektir. Suallerinizi şu adrese göndermeniz rıda olunur: Kültür Dünyası, İlmi sualler servisi, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 273, Atatürk Bulvarı, ANKARA

SUAL :

Denizden nasıl enerji elde edebiliriz ve enerji kaynağı olarak bunun önemi nedir?

CEVAP :

Dinamik kuvvetler tarafından yer yüzündeki sularda meydana getirilen enerji o kadar büyüktür ki, bunun küçük bir kısmının kontrol edilmesi halinde insan oğlunun bütün enerji ihtiyaçlarının karşılanması kabil olur. Uzun bir zaman insanlar, dalgaların enerjisini kullanmayı tahayyül etmişlerdir, fakat bu kaynak intizamsızdır ve güvenilemez. İlim adamları bu yolda yapılan tecrübeleri istikbal için ümit verici görmemektedirler. Med ve cezir zamanlarında suların yükselmesi ve alçalması suretiyle husule gelen enerjinin kullanılması çok daha ümit vericidir. Mamafih, bu enerjinin sadece küçük bir kısmından istifadeyi umabiliriz, bu da ancak, maksada uygun gelen mahdut sayıdaki tabii bölgelerde kabil olur. İlim ile tekniğin bugünkü durumuna göre hepsinden fazla ümit verici olan metod, denizlerin termik enerjisinden, yani muhtelif derinliklerde mevcut farklı sıcaklıklardan husule gelen enerjiden istifade etmektedir. Bu imkân, Ekvatordan gelen sıcak su ile kutuplardan gelen soğuk suyun hemen karışmayıp, tabakalar halinde uzun bir zaman birbirini üzerinde kalması keyfiyetine dayanır. Bu tabakalar, sıcaklıkları farklı iki kaynak teşkil ederek termik motorların çalıştırılması için kullanılabilir.

SUAL :

Fizikçiler, durmadan maddeyi teşkil eden yeni parçacıklar keşfetmektedirler. Bu parçacıkların listesini verir misiniz?

CEVAP :

Elektrik olaylarının, bilhassa alçak basınçlı gazlarda elektrik boşalmaları ile elektroliz olayının incelenmesi, XIX. yüzyılın sonlarına doğru atomdan daha küçük olan ilk parçacığın keşfine yol açmıştır. Bu parçacık negatif *elektron* veya *negatron*'dur (Jean Perrin ve J. J. Thomson). Çok daha sonra 1930 da, teorik mülâhazalar Dirac'ı pozitif bir elektronun veya *pozitron*'un mevcudiyetini ileri sürmeye sevk etmiştir. Bu iddianın doğruluğu iki sene sonra Anderson tarafından tecrübi olarak gösterilmiştir. Radyoaktivite ile ilgili çalışmalar, XX. yüzyılın başında ortaya *proton*'u, 1932 de de *nötron*'u koydu. Fotoelektrik olayların incelenmesi ve kuvantum teorisi, ışığın *foton* denilen parçacıklardan müteşekkil olduğu düşüncesine yol açtı. Zamanımız fizikçileri, kozmik ışıklarda rastlanılan *meson*'lara büyük önem vermekteyler. Mesonların bir çok üpleri vardır. Bunların bazılarının elektrik yükleri pozitif, bazılarınınki negatif, bir kısmı da nötrdür. Bu parçacıkların hepsi de farklı fizik kanunlarına uymaktadırlar. Nihayet, fizikçilerin çoğu, *nötrino* ve *anti-nötrino* denilen iki parçacığın daha varlığına inanmaktadırlar, fakat bunların mevcudiyeti daha evvel sözü geçen parçacıklarınki kadar emin değildir. Bu son parçacıkların ne farkedilir derecede büyük bir kütlesi, ne de belli bir elektrik yükü vardır, fakat enerjiyi haizdirler ve *yarı-foton*'larla mukayese edilebilirler. Bütün bu parçacıkların incelenmesinin önemi çok büyüktür. Fiziki ilimlerin ve netice itibariyle endüstriyel ve sosyal sonuçlarıyla birlikte tekniğin gelecekte kaydedeceği ilerlemeler, büyük nisbette, böyle parçacıkların özellikleri hakkındaki bilgimize dayanmaktadır.

+ *Jeunesse sans Chrysanthème ni Sabre*, par Jean Stoetzel. Paris, Plon-Unesco, 1954. Fi: \$ 2,50; 600 fr.

Japon militarizmi çökeli dokuz yıl oldu, ama onun sebep olduğu yıkıntı ve felâketler henüz unutulmuş değil; halâ da bir çoklarının zihninde 1945 de söndürülen "bu yangın odağının belki de yıkıntular ve küller altında için için yanmakta olduğu, şimdilik faaliyette olmıyan fakat her an için tehlikeli bir hal alması beklenen bir yanardağa nasıl göz kulak olunursa, ona da kuşkulu bir dikkatle göz kulak olmak gerektiği" düşüncesi hâkimdir.

Japonya'nın ilerdeki durumu gerçi büyük ölçüde Japon gençliğinin ne düşündüğüne, ne istediğine bağlıdır, ama belli bir ölçüde de başka ulusların Japon milleti hakkında ne düşündüğüne bağlıdır. Çok defa milletlerarası anlaşmazlıkları körükleyen bilgisizlik uçurumlarını kapamak isteyen UNESCO bu arada Bordeaux Üniversitesi Sosyoloji profesörlerinden Jean Stoetzel ile Leyden Üniversitesi profesörlerinden Japonolog Fritz Vos'u yeni Japon neslinin çeşitli meseleler karşısındaki tavırları üzerine bir anket yapmakla görevlendirmiş. "*Krizantsemisiz ve kılıksız gençlik*" adını taşıyan bu eserde Prof. Stoetzel bizlere araştırmanın sonuçlarını sunuyor.

Yalnız hemen şunu söyleyelim ki, bahis konusu araştırma öyle gizli ve mahrem bir soruşturma değil; Japon toplumunun bütün sınıflarına ait çeşitli yaşan ve meslekten kimselerin katıldığı büyük çapta objektif ve bilimsel bir araştırma.

Önce Japon gençlerinin 1945 yenilmesini nasıl karşıladıklarını, yabancılar karşısındaki tavırlarının ne olduğunu, yani başkalarına karşı bir kendi kabuğuna çekilme, kendi içine kapanma tavrı mı takınıyorlar, yoksa "başa gelen çekilir" deyip başka uluslarla samimî ve barışçı bir işbirliğine mi taraftarlar? Bu noktayı anlamak gerekiyordu. Sonra bu gençler başka memleketleri nasıl tasavvur ediyorlar? Gerek duygusal gerek rasyonel bakımdan bu memleketler arasında ne gibi ayrımlar gözetiyorlar? En çok sevdikleri, beğendikleri, taktir ettikleri memleketler hangileri? Bu noktaları da incelemek gerekiyordu.

İş bununla bitmiyor. Japon gençliğinin kendi iç yapısında olup biten değişiklikler karşısındaki duygularını, düşüncelerini, tepkilerini de anlamak gerek. Bilindiği gibi savaş sonundan bu yana Japonya'nın gerek kanunî gerekse resmî yapısında kökten değişimler oldu; kentlerin de köylerin de iktisadî organizasyonu büyük yenilikler geçirdi; en önemlisi, Japon imparatorluğu yerini demokrasiye bıraktı. Kadınlar yalnız siyasi hayatta değil, günlük hayatta, aile hayatında da erkeklerle eşit bir duruma geldiler; gençler artık istedikleri gibi evlenebiliyorlar, eski geleneklere bağlı değiller. Her türlü dinî faaliyete izin verilmekle birlikte devlet dini kökünden kaldırılmış bulunuyor. Bütün bu çeşitli devrimlerin amacı ailede, iktisadî ve meslekî hayatta, devlet ve idare işlerinde bireyi ezen, kişisel hürriyeti büyük ölçüde sınırlandıran otoriteyi elden geldiği kadar azaltmaktır. Yeni kuşaklar bütün bu yenilikler hakkında ne düşünüyorlar? Kendilerini gerçekten de hür hissediyorlar mı? Hür olmayı istiyorlar mı?

SUAL :

Astronomlar, yıldızlar arasında bir "kozmetik toz"un mevcudiyetinden bahsetmektedirler. Kozmetik toz nedir ve bu tozdan ne kadar vardır?

CEVAP :

İzafîlik teorisine göre, kâinat, bir çok kimsenin zannettiği gibi sonsuz miktarda değil, mahdud miktarda madde ihtiva etmektedir. Hesaplar, kâinatın toplam kütesinin 2×10^{56} gram olduğunu göstermiştir. Bu rakkam o kadar büyüktür ki, muhayyeye bunu kavramakta güçlük çeker. 10^{56} sayısını göstermek için 1 den sonra 55 tane sıfır yazmak lâzımdır.

Astronomlar, umumiyetle, bu toplam kütenin takriben birbirine eşit iki kısma bölündüğünü

kabul etmektedirler. Böylece, 10^{56} gram bütün yıldızlarla göklerdeki diğer cisimlerin ihtiva ettiği bütün maddenin kütesidir. Buna eşit bir miktar madde de kozmik toz halinde yıldızların arasına yayılmış bulunmakta ve nebülâların özünü teşkil etmektedir.

SUAL :

Bilinen en büyük canlı varlık nedir ve bunun büyüklüğü ne kadardır?

CEVAP :

Bu jilmî ismi *nereocystis luetkana* olan bir deniz yosunudur. 1926 da ele geçirilen böyle bir yosunun uzunluğu 305 metre idi.

Çeviren : T. Ö.

Burada Japon gençlerinin kişiliklerine dokunmuş oluyoruz. Japon gençleri hangi bakımlardan büyüklerinden ayrılıyorlar? İnanıkları hâkim değerler hangileridir? Topluma ayak uydurma meselelerini ne gibi psikolojik mekanizmalarla çözüyorlar? Gelecekte neler bekliyorlar? Plânları, tasarımları, idealleri nelerdir?

Sözü geçen iki bilginin etnografya, sosyoloji, psikoloji ve psikanalizden faydalanarak gerçekleştirdikleri bu bilimsel araştırmanın ele aldığı başlıca konular bunlar. Sosyal hayatın hemen bütün faaliyet ve uğraşmalarıyla ilgili çeşitli soruları kentli, köylü, öğrenci ve işçi binlerce Japon gencine sorarak elde edilen sonuçları ayrı ayrı istatistiklerle açıklayan bu önemli eseri "insan bilimleri" ile uğraşanlara candan sağlık veririz.

+ *L'Artiste dans la Société Contemporaine*. Paris 1954. Fi: \$ 1.00; 250 fr.

1952 Eylülünde Venedik'te toplanmış olan "Milletlerarası Sanatçılar Konferansı"na çeşitli sanat alanlarından olmak üzere 44 memleketin 200 den fazla delegesiyle dinleyici olarak 150 den fazla sanatçı katılmıştı. UNESCO'nun "çağdaş toplumda sanatçı" adı altında yayınladığı yeni bir eser Guiseppe Ungaretti (şair), Marc Connelly (tiyatro yazarı), Taha Hüseyin (Romancı ve denemeci), Arthur Honegger (müziyen), Lucio Costa (mimar), Henry Moore (heykeltıraş), Alessandro Blasetti (sineast), Jacques Villon ve Georges Rouault (ressam) gibi bir çok ünlü sanatçıların bu konfeans için hazırlamış oldukları yazılardan derlenmiş. Ayrıca eserde tiyatro komitesi adına Silvio d'Amico ve Ashley Dukes, sinema komitesi adına Pierre Grégoire, müzik komitesi adına Guillaume Landré, edebiyat komitesi adına Henri de Ziegler, plastik sanatlar komitesi adına Jacques Villon ile H. E. Langkildé tarafından sunulan raporlara da yer verilmiş. Eserin sonunda Thornton Wilder'in genel raporu, N. C. Mehta'nın kararlar komitesi raporu, konferansın başkanı Ildebrando Pizetti'nin kapanış söylevi, en sonda da çeşitli sanat kollarıyla ilgili olarak komitelerin almış oldukları kararlar gelmektedir.

+ *The Teaching of the Social Sciences in the United States*. Paris 1954, Fi: \$ 1.00; 300 fr.

UNESCO'nun dünyanın çeşitli memleketlerinde sosyal bilimlerin öğretimi üzerine yaptırdığı araştırmaların üçüncüsü A.B.D. ne ayrılmış A.B.D. de iktisat, siyaset, milletlerarası münasebetler, sosyoloji, antropoloji, sosyal psikoloji, hukuk gibi sosyal bilim dallarının öğretimi üzerine çeşitli bilim adamları tarafından yapılmış araştırmalardan derlenmiş olan bu eser bir yandan Amerikan üniversitelerini ziyaret etmek yahut bir üniversitede okumak isteyenlere, öbür yandan da A.B.D. deki sosyal bilimler hakkında, özellikle bu bilimlerin yapısı, organizasyonu, bu alandaki iler-

lemeler hakkında bilgi edinmek isteyenlere bir kılavuz olarak tertiplenmiştir.

+ *Problèmes Raciaux: L'Egalité par la Loi*, Par Pierre Berger. Paris 1954. Fi: \$ 0.50; 150 fr.

"İrk ve toplum" serisinin üçüncüsünü teşkil eden bu kitapçıkta Prof. Berger A.B.D. de ırk ayrımı gözetmeğe karşı girişilen savaşta elde edilen ilerlemeleri izah, etmekte gerek federal hükümetin gerekse eyalet ve belediyelerin aldıkları kanuni tedbirler sayesinde özellikle iş bulma hususunda, eğitim alanında, sonra hayatın öbür alanlarında, A.B.D. nin üçte bir nüfusunu teşkil eden azınlıkların; bu arada sayısı 15 milyona varan zencilerin karşılaştıkları güçlük ve imkânsızlıkların azar azar ortadan kalktığını, zamanla hiç bir ırk ayrımı gözetilmeksizin herkese aynı hakların, aynı şansların tanınacağını belirtmektedir.

+ *Les Techniques de Protection des Biens Culturels en cas de Conflit Armé*, Par H. Lavachery et A. Noblecourt. Paris, 1954. Fi: \$ 5.50; 1500 fr.

Herhangi bir silâhlı çatışma vukuunda insanlığın ortaklaşa mirası demek olan her türlü sanat eserleri, anıtlar, heykeller, tablolar, v. ö... nasıl korunacak? En modern araştırmalar sonunda elde edilen bilimsel ve pratik koruma yollarını bütün teknik özellik ve incelikleriyle açıklayan bu eserde savaştan önce ne gibi hazırlıklar yapılması savaş halinde ne şekilde hareket edilmesi icab ettiği bir çok fotoğraf, şema, kroki ve plân yardımıyla gösterilmiştir.

+ *Reviews of Research on Problems of Utilisation of Saline Water*. Paris, 1954. Fi: \$ 1.75; 500 fr.

UNESCO'nun "kurak bölge programı" serisinden olmak üzere yayınladığı bu eser 1953 de uzmanlara tevdi ettiği çalışmaların sonucunu teşkil eden üç rapordan derlenmiş. Bunlardan ikisi tuzlu sulardan faydalanmanın ortaya çıkardığı biyolojik meseleleri inceliyor, raporlardan ilki Georges Grillot (Fransız Fası) tarafından hazırlanmış olup Avrupa, Afrika ve Orta-Doğu'da bu konuda yapılan araştırmalarla ilgili (Tuzlu su kabul eden bitkilerin ortaya koyduğu biyolojik meseleler ve sulamada bu gibi sulardan faydalanma); H. E. Hayward (A.B.D.)ın hazırlamış olduğu ikinci rapor (Tuzlu şartlar altında bitki yetişmesi) bütün Amerika'da, Avustralya ve Hindistan'da yapılan araştırmalara ayrılmış. "Deniz suyundan faydalanma" başlıklı üçüncü raporda Everett D. Howe (A.B.D.) deniz suyunun arıdılması üzerine yapılan araştırmaları gözden geçiriyor.

+ *Syrie, Problèmes de conservation et de mise en valeur des sites et monuments*. Paris, 1954. Fi: \$ 1.50; 400 fr.

"Müzeler ve Anıtlar" serisinin 7. sini teşkil eden bu nefis eser UNESCO tarafından Suriye'ye

gönderilen uzmanların raporlarından meydana gelmiş bulunuyor. Raporda bu memleketin tarihi ve arkeolojik bir değeri olan yer ve yapılarının korunması ve değerlendirilmesiyle ilgili bir sürü mesele ele alınmış. Durum hakkında önce genel bir bakıştan sonra rapor sırasıyla Şam'ı, Haleb'i, çölü, kıyı bölgesini, kuzey ve güneydeki ölü şehirleri gözden geçirip buralardaki anıtların ve tarihi yerlerin korunması için alacak tedbirleri anlatıyor.

Sonuna eklenen nefis fotoğraflarla Suriye'nin anıtsal zenginlikleri ve ilk çağdan günümüze kadar orada kurulmuş yapılar hakkında tam bir fikir veren bu eser güney komşumuzun geçmiş medeniyetini yakından tanımak isteyenler için kıymetli bir vesika teşkil eder.

+ *Liban, Aménagement de la ville de Tripoli et du site de Baalbek*. Paris, 1954. Fi: \$ 1.25; 350 fr.

Gene "Müzeler ve Anıtlar" serisinden olan bu eser Lübnan'ın Trablus şehriyle Baalbek yıkıntılarının bulunduğu bölgenin amenajmanına ayrılmış. UNESCO'nun gönderdiği bir komisyonun raporuna dayanan bu eserde fotoğraf ve krokiler yardımıyla hem Trablus şehrinin tarihi gelişmesiyle başlıca yapılarının değeri hakkında bir fikir verilmekte, hem de bundan önceki amenajman plânında, tarihi anıtlara dokunmadan ve eski mahallelerin eskilik karakterini bozmadan, modern hayatın gerektirdiği bazı değişiklikler yapılması teklif edilmektedir.

+ *La Formation des Journalistes*. Cahiers du Centre de Documentation. Paris, janvier 1954. No. 8. Fi: \$ 0.40; 100 fr.

Yakın zamanlara kadar gazeteciler genel olarak her türlü meslekten devşirilirdi, Hattâ bugün bile birçok gazeteciler özel bir eğitim görmemiş kimselerdir. Ancak her alanda olduğu gibi gazetecilik alanında da artık okuldan yetişmiş, bu işi daha baştan meslek edinmiş insanlara ihtiyaç vardır. Hele gazeteciliğin insan faaliyetlerinin her çeşidinden bahseden bir meslek olduğu gözönüne getirilecek olursa, bu mesleğe atılacak olanların özel ve sistemli bir eğitimin geçmesi lüzumu kendiliğinden anlaşılır.

"Cahiers du centre de documentation" 8 nci sayısını "1953 de gazetecilerin yetişimi" konusuna ayırmış. Bu sayıda gazetecilikle ilgili çeşitli faaliyetler, dünyanın her yerinde açılmış ve açılmakta olan gazetecilik okul ve enstitüleri hakkında etraflı bilgi veriliyor.

+ *Les Ecoles a Maitres Uniques*. Revue analytique de l'Education, Vol. VI, No. 5. Paris, mai 1954. Fi: \$ 0.20; 50 fr.

Revue analytique de l'Education dergisinin bu sayısında "Tek öğretmenli okullar" üzerine bilgi verildikten başka, bu konuda dünyanın çeşitli memleketlerinde çıkmış olan eserlerin bibliyografyalarıyla özetleri yer almış bulunuyor.

Hüseyin BATU

T. C.
ZİRAAT BANKASI

YURT İÇİNDE 461 ŞUBE VE AJANSI, DÜNYANIN
HER TARAFINDAKİ MUHABİRLERİYLE SAYIN
MÜŞTERİLERİNİN EMRİNDEDİR.

VADELİ, VADESİZ TASARRUF HESAPLARI
1954 İKRAMİYE YEKÖNÜ :

1.500.000 Liradır

BU ZENGİN PLANDA

EVLER, APARTMAN DAİRELERİ, TRAK-
TÖRLER VE AYRICA DOLGUN PARA
İKRAMİYELERİ BULUNMAKTADIR.

İŞTİRAK ŞARTLARINI ŞUBE VE AJANSIMIZDAN
ÖĞRENİNİZ.

SÜMERBANK

SERMAYESİ : 200.000.000 TÜRK LİRASI

Vadeli, vadesiz küçük cari hesaplar için yılda

16 ÇEKİLİŞ

Apartman katları ve daireleri, müstakil evler, otomobiller,
2000 altın ve her keşidede çeşitli para ikramiyeleri.

Ayrıca vadeli ve 6 ay çekilmeyen vadesiz mevduat sahiplerine
yünlü (halı hariç) ve pamuklu satışlarında tenzilat

ŞARTLARI GİŞELERİMİZDEN ÖĞRENİNİZ.

HER 150 LIRA İÇİN BİR KUR'A NUMARASI.

Umum Müdürlüğü: Ankara, Merkez Müdürlüğü: Ankara, Şubeleri: Adana,
İstanbul, İzmir, Kayseri, Ajansları: Bahçekapı, Beyoğlu (İstanbul).
Bürosu: İskenderun.

Sümerbank'ın müesseseleri :

- Sümerbank Alım ve Satım Müessesesi — İstanbul
- Sümerbank Ateş Tuğlası Sanayii Müessesesi — Filyos
- Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi — İstanbul
- Sümerbank Bursa Merinos ve Hereke Yünlü ve Halı Dokuma Sanayii Müessesesi —
Bursa
- Sümerbank Çimento Sanayii Müessesesi — Sivas
- Sümerbank Defterdar Yünlü Sanayii Müessesesi — Defterdar/İstanbul
- Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi — Beykoz/İstanbul
- Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi — Ereğli/Konya
- Sümerbank İzmir Basma Sanayii Müessesesi — İzmir
- Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayii Müessesesi — Kayseri
- Sümerbank Kendir Sanayii Müessesesi — Taşköprü
- Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi — Malatya
- Sümerbank Nazilli Basma Sanayii Müessesesi — Nazilli
- Sümerbank Pamuk Satınalma ve Çırcır Fabrikaları Müessesesi — Adana
- Sümerbank Selüloz Sanayii Müessesesi — İzmit
- Sümerbank Sunğipek ve Viskoz Mamulleri Sanayii Müessesesi — Gemlik
- Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi — Karabük

Sümerbank'ın teşebbüsü :

- Kütahya Keramik Fabrikası

Alım ve Satım Müessesesinin toptan ve perakende mağazaları :

Adana, Ankara, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İstanbul
(Bahçekapı ve Beyoğlu), İzmir, Konya, Kayseri, Malatya, Samsun,
Trabzon, Zonguldak.